

سیاست‌های بودجه‌ای کشور در توسعه پژوهشی و فناوری با تأکید بر نظام توزیع اعتبارات پژوهشی (۱): ارزیابی عملکرد

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:
۱۴۰۲/۱۰/۱۶

شماره مسلسل: ۱۹۵۳۴
کد موضوعی: ۳۱۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

سیاست‌های بودجه‌ای کشور در توسعه پژوهش و فناوری
با تأکید بر نظام توزیع اعتبارات پژوهشی (۱): ارزیابی عملکرد

نام دفتر:

مطالعات انرژی، صنعت و معدن (گروه فناوری‌های نوین)

مدیر مطالعه:

سهیلا خردمندنیا

تهیه و تدوین کنندگان:

پیمان حسینی فر (اندیشکده اقتصاد دانش بنیان)، عسگر سرمست (اندیشکده اقتصاد دانش بنیان)،
آرمان خالدی (پژوهشکده مطالعات فناوری)، سهیلا خردمندنیا (گروه فناوری‌های نوین)

ناظران علمی:

حبیب‌اله ظفریان، سعید شجاعی

اظهار نظر کنندگان:

حسین نصیری (آموزش عالی، تحقیقات و فناوری)، سید محمد حسین فاطمی (مطالعات بخش عمومی)

اظهار نظر کنندگان خارج از مرکز:

وحید مهربانی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران)

گرافیک و صفحه آرایی:

نفیسه حاجی صفری

ویراستار ادبی:

شیوا امین اسکندری

واژه‌های کلیدی:

۱. بودجه پژوهش و فناوری

۲. ساعت

۳. سمات ملی

فهرست مطالب

۶	چکیده
۷	خلاصه مدیریتی
۹	۱. مقدمه
۱۱	۲. تعیین، تخصیص و توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری کشور مبتنی بر قوانین بودجه سنواتی
۱۸	۳. بررسی برخی سامانه‌ها و بسترهای قانونی تأمین اعتبارات پژوهش و فناوری و نظارت بر آنها
۱۹	۴. چالش‌ها و آسیب‌های نحوه توزیع و عملکرد اعتبارات پژوهش و فناوری با تأکید بر برندهای پژوهشی تبصره «۹» قوانین بودجه سنواتی
۲۹	۵. تحلیل و جمع‌بندی
۳۰	منابع و مأخذ

فهرست جداول

۱۲	جدول ۱. فصول تحقیق و توسعه ذیل امور ده‌گانه قانون بودجه سال ۱۴۰۲
۱۳	جدول ۲. برخی از عناوین به کار رفته برای برنامه‌های اعتبارات پژوهشی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲
۱۴	جدول ۳. اعتبارات پژوهشی بانک‌ها و شرکت‌های دولتی و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت در امور مختلف براساس بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲
۱۶	جدول ۴. اعتبارات پژوهشی متفرقه در سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ [۶]
۱۶	جدول ۵. اعتبارات پژوهشی کشور براساس بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (میلیون ریال)
۲۴	جدول ۶. عملکرد استانی اجرای طرح مذکور در سال‌های مختلف [۶]
۲۷	جدول ۷. لیست ۱۰ شرکت و مؤسسه دولتی با بیشترین اعتبارات پژوهشی (میلیارد ریال)

فهرست شکل

۱۱	شکل ۱. مسیرهای مختلف تأمین اعتبار پژوهشی از طرف دولت [۸]
۱۳	شکل ۲. میزان اعتبارات پژوهشی برنامه‌ای و نسبت اعتبارات پژوهشی برنامه‌ای به کل اعتبارات برنامه‌ای در بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ [۶]
۱۵	شکل ۳. سهم اعتبارات پژوهشی شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب آنها طی سال‌های مختلف (به درصد)
۱۷	شکل ۴. متوسط اعتبارات برنامه‌ای پژوهش و فناوری دستگاه‌های اصلی به همراه دستگاه‌های تابعه در سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۹ [۶]
۱۸	شکل ۵. سهم برخی از دستگاه‌های مهم پژوهش و فناوری کشور از کل اعتبارات پژوهش و فناوری کشور براساس قانون بودجه سال ۱۴۰۰
۲۰	شکل ۶. فرایند کاری تصویب طرح‌های پژوهشی استانی ۱۴۰۲
۲۱	شکل ۷. فرایند کاری ثبت طرح در سامانه سمات
۲۲	شکل ۸. میزان کل اعتبارات قانون و اعتبارات پرداختی به طرح‌های ثبت شده در سمات
۲۳	شکل ۹. تعداد طرح‌های ثبت شده در سمات به تفکیک نوع و سال
۲۳	شکل ۱۰. میزان اعتبارات پرداختی به طرح‌های ثبت شده در سمات به تفکیک نوع و سال
۲۶	شکل ۱۱. روند نمای کاری سامانه ساتع
۲۷	شکل ۱۲. هزینه امور پژوهشی شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت (۱۳۹۱-۱۴۰۲)
۲۸	شکل ۱۳. تعداد میزان قراردادهای منعقد شده و میزان پرداختی در سال‌های مختلف
۲۹	شکل ۱۴. اعتبارات پرداخت شده نسبت به میزان مبلغ قرارداد در سال‌های مختلف

سیاست‌های بودجه‌ای کشور در توسعه پژوهش و فناوری با تأکید بر نظام توزیع اعتبارات پژوهشی (۱): ارزیابی عملکرد

چکیده

در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ حدود ۱۳۴ و ۱۲۷ میلیارد تومان از اعتبارات موضوع این حکم، به طرح‌های پژوهشی مرتبط پرداخت شده است. همچنین بررسی اجرای حکم هزینه کرد ۴۰ درصد از هزینه امور پژوهشی شرکت‌ها و بانک‌های دولتی و موسسات انتفاعی وابسته به دولت در قالب قرارداد با موسسات پژوهشی و فناوری (برنامه ساتع) نشان می‌دهد که از سال ۱۳۹۶ همگام با اجرای این حکم میزان تجمیعی پرداخت‌های صورت گرفته به ازای قراردادهای مشمول، نزدیک به ۵۰۰ میلیارد تومان بوده و تقریباً ۴۵ درصد از میزان وصول شده، هزینه شده است. آمار و ارقام مذکور نشان می‌دهند توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری کشور و عملکرد آنها مطلوب و مؤثر نیست و آسیب‌شناسی اختلالات و ضعف‌های آن ضروری است که در پژوهش آتی مورد توجه قرار گرفته است.

این تحقیق با هدف ارزیابی عملکرد نظام توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری ذیل ساختار بودجه کشور انجام شده است. بررسی اعتبارات پژوهشی ذیل برنامه‌های دولت در براساس بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ نشان می‌دهد در این سال‌ها مقدار مطلق اعتبارات پژوهش و فناوری افزایش یافته است اما سهم آن نسبت به کل اعتبارات برنامه‌ای دولت کمتر از ۲ درصد بوده است. همچنین با توجه به بررسی عملکرد تخصیص در سال ۱۴۰۰، حدود ۴۰ درصد اعتبارات مصوب شده تخصیص یافته‌اند. در اجرای حکم مبنی بر هزینه کرد یک درصد اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته دستگاه‌های اجرایی به امر پژوهش (برنامه سمات ملی)، منابع فوق در صورت تخصیص کامل در سال‌های ۱۳۹۹، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ امکان حصول تا میزان ۲/۲، ۲/۵ و ۲/۷ هزار میلیارد تومان را داشته، در حالی که

بیان / شرح مسئله

بودجه هستند.

■ **نحوه توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری ذیل دستگاه‌ها در قوانین بودجه سنواتی:** هر یک از سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی اعم از وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی در قوانین بودجه سالیانه دارای اعتبارات پژوهشی مشخصی در قالب «برنامه‌های پژوهشی» هستند. بر این اساس ساختار اعتبارات برنامه‌ای دارای اموری ده‌گانه است که ذیل آن‌ها فصول مختلفی تعیین شده‌اند. به صورت کلی می‌توان گفت که بودجه پژوهشی دستگاه‌ها ذیل اعتبارات فصول تحقیق و توسعه (پایه‌ای، توسعه‌ای و تحقیق و توسعه در «امور آموزش و پژوهش») قرار می‌گیرند. در هر کدام از این فصول نیز برنامه‌های متعددی تعریف شده که با شماره طبقه‌بندی استاندارد، به دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی ارجاع داده می‌شوند. نتایج این بررسی‌ها حاکی از آن است که بر اساس قوانین بودجه سنواتی، توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری ذیل دستگاه اصلی (تجمع ستاد و کلیه دستگاه‌های تابعه) به طور میانگین در بازه سال‌های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲، در خصوص وزارت علوم، تحقیقات و فناوری معادل ۳۵ درصد کل اعتبارات پژوهشی کشور است. این نسبت برای معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری ۲۰ درصد برآورد شده است. همچنین دستگاه‌های وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، جهاد کشاورزی و دفاع به ترتیب ۱۶، ۱۴ و ۵ درصد از کل اعتبارات پژوهشی کشور را در اختیار دارند. سهم سایر دستگاه‌ها نیز ۱۰ درصد میزان مذکور است. علاوه بر این، بررسی‌های صورت گرفته بر اساس قانون بودجه سال ۱۴۰۲ در خصوص دستگاه‌های تابعه و ستادی (به تفکیک) که ماهیت پژوهش و فناوری داشته و یا نقش مهمی در توسعه پژوهش و فناوری کشور دارند، حکایت از این دارد که سهم آن‌ها از کل اعتبارات پژوهش و فناوری کشور بر اساس قانون بودجه ۱۴۰۲ برای سازمان تحقیقات، آموزش

امروزه عنصر پژوهش نقشی محوری در اقتصاد کشورها ایفا کرده و در بسیاری از موارد منجر به توسعه نوآوری و ایجاد ثروت از دانش و در نهایت رشد اقتصادی می‌شود. به همین دلیل تأمین مالی تحقیق و توسعه از اهمیت بالایی برخوردار است. این در حالی است که دولتی بودن بخش عمده اقتصاد ایران، نقش دولت در تأمین مالی پژوهش، تحقیق و توسعه و تجاری‌سازی آن را پررنگ کرده است. عمده تأمین مالی در زمینه پژوهش در کشور، با پشتوانه دولت صورت می‌گیرد، بنابراین لازم است شیوه‌های تأمین مالی و سازوکارهای آن مورد بررسی قرار گیرد. این گزارش به ارزیابی عملکرد نظام توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری دولتی ذیل ساختار بودجه کشور (با تأکید بر بندهای مرتبط در تبصره «۹» قوانین بودجه کشور و فرآیند اجرایی آن‌ها) پرداخته است. در این راستا با مطالعه گزارشات و مقالات مرتبط با نظام بودجه‌ریزی بخش پژوهش کشور، بررسی دقیق فرآیند کاری برخی سامانه‌های پژوهشی مانند سامت و سمات، بررسی فرآیند کاری برخی از سازمان‌ها در زمینه تعریف، اجرا و نظارت بر طرح‌های پژوهشی و برگزاری جلسات خبرگانی و مصاحبه، اطلاعات تحقیق احصاء و تجزیه و تحلیل شدند.

نقطه نظرات / یافته‌های کلیدی

به صورت کلی در بودجه سالیانه، چهار مسیر مختلف برای توزیع اعتبارهای مرتبط به بخش پژوهش و فناوری در نظر گرفته شده است که شامل:

۱. اعتبارات برنامه‌ای پژوهش و فناوری ذیل فصول تحقیق و توسعه قوانین بودجه سنواتی،
۲. بودجه پژوهشی بانک‌ها و شرکت‌های دولتی،
۳. ماده (۵۶) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) و ۰۴. ردیف‌های متفرقه (پیوست‌های

دستگاه‌های اجرایی به امر پژوهش است که در قالب بند مرتبط در تبصره «۹» قوانین بودجه و در راستای اجرای ماده (۵۶) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) تنظیم می‌شود. توزیع این دسته از اعتبارات از طریق سامانه سمات (زیر نظر شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری) انجام می‌شود و از سال ۱۴۰۱ دستگاه‌های اجرایی مکلف شده‌اند نیازها و مسائل تحقیقاتی خود را (علاوه بر طی مسیر در سامانه سمات) در سامانه نان زیر نظر وزارت علوم، تحقیقات و فناوری نیز ثبت نمایند. در حالی که بر اساس مقادیر پیش‌بینی شده در قانون، در صورت تخصیص کامل در سال‌های ۱۳۹۹، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ امکان حصول منابع تا میزان ۲/۲، ۲/۵ و ۲/۷ هزار میلیارد تومان وجود داشته است، بر اساس اطلاعات منتشر شده توسط مرکز آمار ایران، در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ حدود ۱۳۴ و ۱۲۷ میلیارد تومان از اعتبارات موضوع این قانون (معادل با ۵ تا ۶ درصد از اعتبارات پیش‌بینی شده)، به طرح‌های پژوهشی مرتبط پرداخت شده است.

پیشنهاد راهکار تقنینی، نظارتی یا سیاستی

عدم تخصیص کامل اعتبارات پژوهشی ذیل احکام اصلی مرتبط با اعتبارات پژوهشی از جمله اعتبارات برنامه‌های سابع و سمات از یک سو و هزینه‌کرد ناقص آن از سویی دیگر بیانگر این نکته است که نظام توزیع اعتبارات پژوهشی دولتی با ضعف‌ها و اختلالاتی مواجه است. آسیب‌شناسی دلایل عملکرد غیر مؤثر نظام توزیع اعتبارات پژوهشی و ارائه راهکارهایی در قوانین بودجه سنواتی برای رفع آن، در پژوهش آتی مورد توجه قرار گرفته است.

و ترویج کشاورزی (تات) (۸/۷۸ درصد)، مؤسسه رازی (۶/۲۳ درصد) و سازمان پژوهش و نوآوری دفاعی (سپند) (۴/۶۳ درصد)، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری (ستاد) (۴/۲۲ درصد) و جهاد دانشگاهی (۲/۷۴ درصد) می‌باشد.

■ اعتبارات پژوهش و فناوری مربوط به هزینه امور پژوهشی شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت: شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت موظف هستند بخشی از اعتبارات خود را در امور پژوهشی هزینه کنند، اعتبارات مذکور در پیوست (۳) قانون بودجه برای شرکت‌ها مشخص شده‌اند. بر اساس تبصره «۹» قانون بودجه، شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت موظفند ۴۰ درصد (۶۰ درصد در قانون بودجه ۱۴۰۲) اعتبارات پژوهشی خود را در قالب پروژه‌های کاربردی، عناوین پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی، پروژه‌های پسادکتری و پروژه‌های تحقیقاتی دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی غیر شاغل به مصرف برسانند. مسیر توزیع اعتبارات آن در قالب سامانه سابع (زیر نظر شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری) انجام می‌شود. بررسی عملکرد این حکم نشان می‌دهد که میزان تجمیعی پرداخت‌های صورت گرفته از سال ۱۳۹۶ (پس از انعقاد قرارداد و در گام‌های پیشبرد پروژه) به ازای قراردادهای مشمول، رقم ۴،۵۸۴ میلیارد ریال بوده؛ یعنی به طور متوسط حدود ۴۵ درصد پرداخت مالی به مجریان صورت گرفته است.

■ اعتبارات پژوهش و فناوری موضوع ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی ۲ (حکم ۱ درصد): این قانون مربوط به هزینه کرد یک درصد اعتبارات تخصیص یافته هزینه‌ای

۱. مقدمه

مسیر دانایی و عقلانیت محور شدن جهان بر پایه پژوهش شکل گرفته و پاسخ برای یافتن ابتدایی‌ترین سؤال‌های بشر تا حل پیچیده‌ترین معادلات انسانی و اجتماعی بر پایه انجام پژوهش‌های علمی بوده است. بر همین اساس اهمیت پژوهش و تحقیق و توسعه در دنیای امروزی به گونه‌ای است که این مفهوم به‌عنوان یک نهاد مستقل در همه ارکان جهان اجتماعی حضوری پویا و فعال دارد. امروزه ساختارمند شدن پژوهش فراتر از نظام دانشگاهی شده و بسیاری از نهادها و سازمان‌های مختلف در قالب مراکز پژوهشی و واحدهای تحقیق و توسعه روندها و کلان روندهای خود را سیاست‌گذاری می‌کنند و بر پایه پژوهش نه تنها به تحلیل گذشته خود و رفع ایرادات آن می‌پردازند، بلکه برای آینده نامعلوم و مبهم نیز نقشه راه تدوین می‌کنند. در بیشتر کشورهای توسعه یافته پژوهش چراغ راه گذشتن از مسیر پر پیچ و خم رشد و توسعه بوده است و هنوز هم قابل اعتمادترین ابزار برای گذار از بحران‌های احتمالی و مسائل حال حاضر است. بر پایه اهمیتی که پژوهش برای جوامع دارد، این مفهوم نه تنها مفهومی منسوخ نمی‌شود، بلکه هر روز ساختارمندتر و کاربردی‌تر شده و دایره کاربرد آن‌ها گسترده‌تر می‌گردد. یک نظام پژوهشی موفق دارای ساختاری حساب شده و قانون‌مند است و در یک چارچوب پذیرفته شده در همه ارکان یک نظام، ساری و جاری است. بنابراین پژوهش از حالت یک تکلیف دانشگاهی به همه عرصه‌های جهان اجتماعی وارد شده و بخشی از نظام کارکردی یک ساختار حاکمیتی است که در آن فرایند سیاست‌گذاری به‌طور گسترده‌ای، سیاست‌های عمومی کشورها را تدوین، اجرا و ارزیابی می‌کند.

با مطرح شدن بحث اقتصاد بر پایه دانش و گسترش آن از اواسط دهه ۱۹۹۰ [۱] بسیاری از کشورها و به‌ویژه کشورهای در حال توسعه متوجه شدند که رشد و توسعه واقعی آن‌ها و رفع مشکلات اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی و غیره، مستلزم توجه به پژوهش و سرمایه‌گذاری بر روی آن است. [۲] از آنجایی که انجام یک فعالیت پژوهشی مستلزم استخدام نیروی انسانی با مهارت و توانمند، خرید تجهیزات و ابزارهای مورد نیاز است، بنابراین می‌توان گفت که فعالیت‌های پژوهشی هزینه‌بردار بوده و انجام آن‌ها نیازمند دسترسی به منابع مالی است [۳] و به همین خاطر در برخی از منابع، پژوهش به‌عنوان یک فعالیت حمایت شده توصیف شده است. [۴] بررسی آمارها نیز به خوبی بیانگر سرمایه‌گذاری بالای کشورهای توسعه یافته در حوزه پژوهش و تحقیق و توسعه است. به‌عنوان نمونه، سهم هزینه تحقیق و توسعه از تولید ناخالص داخلی کشورهای عضو OECD^۱ در طی بازه ۲۰۱۱-۱۹۸۶ از متوسط ۱/۶ درصد تولید ناخالص داخلی به حدود ۲/۲ درصد افزایش یافت. [۱]، [۵] این نسبت براساس آمار مربوط به سال ۲۰۲۱ برای برخی کشورها مانند کره جنوبی، آمریکا، آلمان، چین و روسیه به ترتیب معادل ۴/۸ درصد، ۳/۵ درصد، ۳/۱ درصد، ۲/۴ درصد و ۱/۱ درصد است. [۶] در این میان دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی به‌عنوان یکی از بازیگران اصلی نظام نوآوری، به واسطه مأموریت خود در کنار فعالیت‌های آموزشی، وظیفه انجام فعالیت‌های پژوهشی را نیز برعهده دارند. این نهادها می‌توانند منابع مالی مورد نیاز برای انجام فعالیت‌های پژوهشی خود را از دو مسیر بخش خصوصی یا بخش دولتی تأمین کنند.

1. Organization for Economic Co-operation and Development

با این حال با توجه به ماهیت فعالیت‌های پژوهشی و مطرح شدن خروجی فعالیت‌های پژوهشی به مثابه کالای عمومی (به ویژه پژوهش‌های پایه)، فعالیت‌های پژوهشی دارای ریسک شکست بازار بالایی هستند، بنابراین در اغلب کشورهای دنیا بخش زیادی از بودجه فعالیت‌های پژوهشی توسط دولت و سازمان‌های زیرمجموعه آن تأمین می‌شود. زراعت کیش و همکاران (۱۳۹۹) [۹] در گزارشی با عنوان «بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ کل کشور: بودجه آموزش عالی، تحقیقات و فناوری»، تخصیص نیافتن سهم کوچک فعالیت‌های پژوهشی از بودجه کشور (سهم اعتبارات پژوهش و فناوری از تولید ناخالص داخلی در لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ حدود ۰/۳۲ درصد است) را نشانه عدم توجه به پژوهش در ایران توصیف کردند. پاکزاد و همکاران (۱۴۰۰) [۱۰]، گزارشی را با عنوان «پژوهش، فناوری و نوآوری در لایحه بودجه سال ۱۴۰۱ و روند شاخص‌ها» منتشر کردند. در این گزارش به بررسی میزان منابع پژوهش و فناوری کشور در بخش‌های مختلف کشور و قوانین ناظر به آن پرداخته شد. همچنین وضعیت توزیع منابع پژوهش و فناوری بر اساس امور ده‌گانه بودجه و وضعیت آن در سال‌های مختلف بررسی شد. علاوه بر این دستگاه‌های مختلف کشور بر اساس سهم آن‌ها از بودجه پژوهشی دولتی ترتیب‌بندی شدند. با توجه به اینکه گزارشی که به طور جامع این عملکرد را از حیث قوانین موجود و نحوه اجرای آن‌ها در بستر سامانه‌ها و آسیب‌شناسی قوانین و اعتبارات پژوهشی و بیان چالش‌ها از منظر عامل بوجود آورنده آن‌ها (درون‌سازمانی یا برون-سازمانی) بررسی کند، منتشر نشده است، بنابراین گزارش پیش رو در دو بخش به بررسی عملکرد و آسیب‌شناسی نظام تعیین، تخصیص و توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری^۴ کشور با تأکید بر بندهای پژوهشی تبصره «۹» ماده واحده قانون بودجه کشور پرداخته است. در بخش اول این گزارش، به بررسی عملکرد نظام توزیع اعتبارات پژوهشی دولتی و تفکیک آن‌ها و قوانین مرتبط با این موضوع و بررسی برخی سامانه‌ها و بسترهای قانونی تأمین اعتبارات پژوهشی و نظارت بر آن‌ها پرداخته است.

در کشور ایران نیز در اسناد مختلف به اهمیت پژوهش و تأمین مالی فعالیت‌های پژوهشی اشاره شده است، به عنوان مثال در سند چشم‌انداز بیست ساله کشور، دستیابی به جایگاه اول علم و فناوری در منطقه آسیای جنوب غربی و حصول به جامعه‌ای دانش‌بنیان در سال ۱۴۰۴ هجری شمسی، هدف گذاری شده است. همچنین طبق بند «۸-۲»، سیاست‌های کلی علم و فناوری، افزایش بودجه تحقیق و پژوهش به حداقل ۴ درصد تولید ناخالص داخلی تا پایان سال ۱۴۰۴ با تأکید بر مصرف بهینه منابع و ارتقای بهره‌وری پیش‌بینی شده است. با این وجود بررسی شواهد بیانگر آن است که در داخل کشور آن‌چنان که شایسته است به پژوهش توجه نمی‌شود. این امر دلایل متعددی دارد از جمله اینکه برخی معتقدند که پژوهش امری تزئینی است که ارتباطی با نیازها و مشکلات مردم ندارد و قادر به رفع آن‌ها و ارائه راهکار برای بهبود شرایط فعلی نیست^۱. بر اساس گزارش‌های مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، سهم اعتبارات پژوهش و فناوری دولت از تولید ناخالص داخلی در بودجه سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ به ترتیب ۰/۳۲ درصد و ۰/۲۴ درصد بود؛ این میزان بر اساس بودجه ۱۴۰۲ معادل ۰/۲۴ درصد برآورد شده است [۶]؛ بنابراین با توجه به تأثیرگذاری بودجه و اعتبار پژوهشی در کمیت و کیفیت خروجی‌های علمی و همچنین محدودیت مضاعف بودجه پژوهشی کشور، اصلاح سیستم توزیع اعتبار پژوهشی کشور به منظور تخصیص بودجه به پژوهش‌های دارای اولویت و با کیفیت ضروری به نظر می‌رسد.

در خصوص وضعیت نظام توزیع اعتبارات دولتی پژوهش و فناوری کشور و ارزیابی عملکرد آن‌ها و به طور کلی اهمیت تأمین مالی دولت برای پژوهش و فناوری مطالعات مختلفی وجود دارد. گان^۲ و همکاران (۲۰۱۶) [۷] و بین^۳ و همکاران (۲۰۱۸) [۸] در اهمیت تأمین مالی تحقیق و توسعه توسط بخش دولتی، استدلال کردند که دستگاه‌های اصلی متولی پژوهش مانند دانشگاه‌ها و مؤسسات پژوهشی، منابع مالی مورد نیاز برای انجام فعالیت‌های پژوهشی خود را از دو مسیر بخش خصوصی یا بخش دولتی تأمین کنند.

۱. مریم سیدان، «چالش‌ها و کارکردهای پژوهش»، خبرگزاری جمهوری اسلامی ایران (ایرنا)، ۱۳۹۴.

2. Gunn

3. Yin

۴. در متن گزارش در برخی قسمت‌ها جهت اختصار و ساده‌نویسی به جای اعتبارات پژوهش و فناوری از عبارت اعتبارات پژوهشی استفاده شده است.

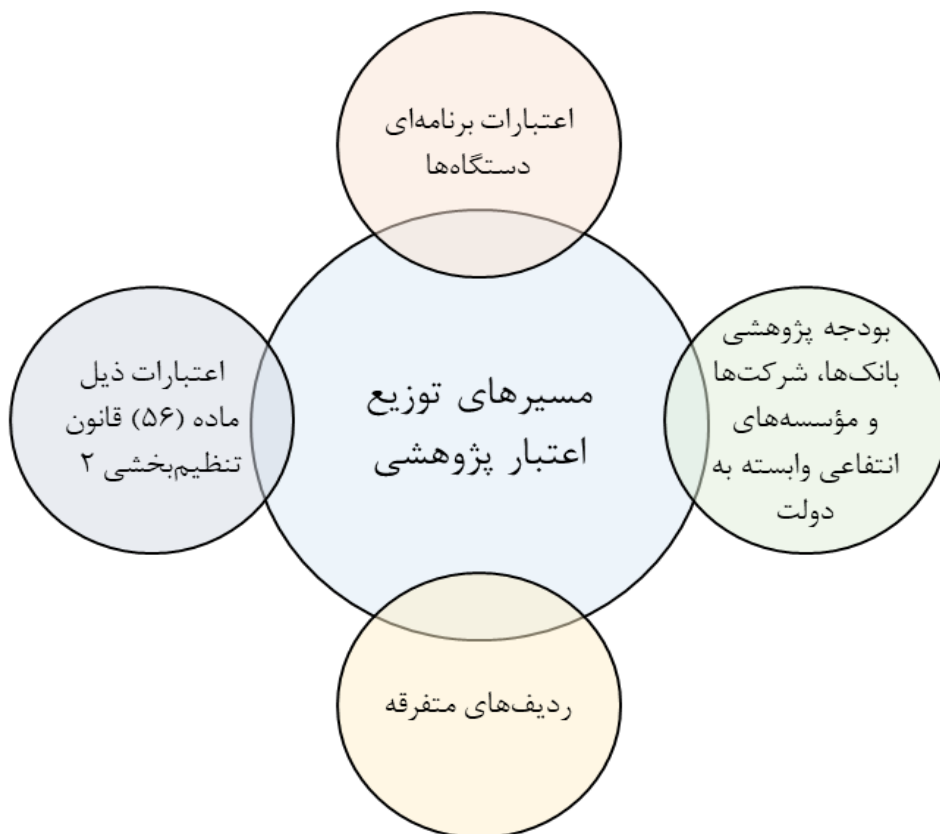

۲. تعیین، تخصیص و توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری کشور مبتنی بر قوانین بودجه سنواتی

مالی دولت در قالب: ۱. اعتبارات برنامه‌ای دستگاه‌ها، ۲. اعتبارات پژوهشی بانک‌ها، شرکت‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت، ۳. اعتبارات ذیل ردیف‌های متفرقه و همچنین ۴. اعتبارات پیش‌بینی شده از طریق برخی احکام ماده واحد که اصلی‌ترین آن، بندهای مرتبط به اجرای ماده (۵۶) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) است، تخصیص داده می‌شوند. به صورت کلی مسیرهای مختلف توزیع اعتبارات پژوهشی در (شکل ۱) نمایش داده شده‌اند [۱۰]. به منظور درک بهتر مسیرهای فوق در ادامه به صورت مختصر توضیحات لازم در مورد آنها ارائه شده است.

در نظام تعیین، تخصیص و توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری کشور کنشگران متعددی حاضر هستند که هر یک با توجه به جایگاه خود وظایف متعددی را ایفا می‌کنند. به عنوان نمونه دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی به عنوان مجری، ایفای نقش می‌کنند؛ در مقابل دستگاه‌های اجرایی به عنوان کارفرما، منابع مالی لازم برای انجام طرح‌های پژوهشی را تأمین می‌کنند. از طرف دیگر دولت با تدوین و اجرای برنامه‌ها و سیاست‌های مختلف از فعالیت‌های پژوهشی حمایت می‌کند. با توجه به اینکه بخش اعظم اعتبارات پژوهشی کشور از طریق دولت تأمین می‌شود، مسیرهای اصلی توزیع اعتبارات پژوهشی در بودجه‌های سالیانه به عنوان سند

شکل ۱. مسیرهای مختلف تأمین اعتبار پژوهشی از طرف دولت [۱۰]

۱-۲. اعتبارات برنامه‌ای پژوهش و فناوری ذیل فصول تحقیق و توسعه قوانین بودجه سنواتی

هر یک از سازمان‌ها و دستگاه‌های دولتی اعم از وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های پژوهشی در قوانین بودجه سالیانه دارای اعتبارات پژوهشی مشخصی در قالب «برنامه‌های پژوهشی» هستند. بر این اساس ساختار اعتبارات برنامه‌ای اموری ده‌گانه دارد که ذیل آنها فصول مختلفی تعیین شده‌اند (جدول ۱). برخی از این فصول به طور مستقیم به بحث تحقیق و توسعه و پژوهش می‌پردازند.

جدول ۱. فصول تحقیق و توسعه ذیل امور ده گانه قانون بودجه سال ۱۴۰۲

عنوان	شماره طبقه‌بندی
امور خدمات عمومی	۱۰۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور خدمات عمومی	۱۰۰۴۰۰۰۰۰۰
امور دفاعی و امنیتی	۱۱۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور دفاعی و امنیتی	۱۱۰۳۰۰۰۰۰۰
امور قضایی	۱۲۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور قضایی	۱۲۰۲۰۰۰۰۰۰
امور اقتصادی	۱۳۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور اقتصادی	۱۳۱۰۰۰۰۰۰۰
امور محیط زیست	۱۴۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور محیط زیست	۱۴۰۵۰۰۰۰۰۰
امور مسکن، عمران شهری و روستایی	۱۵۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور مسکن، عمران شهری و روستایی	۱۵۰۴۰۰۰۰۰۰
امور سلامت	۱۶۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور سلامت	۱۶۰۳۰۰۰۰۰۰
امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری	۱۷۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری	۱۷۰۸۰۰۰۰۰۰
امور آموزش و پژوهش	۱۸۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل پژوهش‌های پایه‌ای	۱۸۰۴۰۰۰۰۰۰
فصل پژوهش‌های توسعه‌ای	۱۸۰۵۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور آموزش و پژوهش	۱۸۰۶۰۰۰۰۰۰
امور رفاه اجتماعی	۱۹۰۰۰۰۰۰۰۰
فصل تحقیق و توسعه در امور رفاه اجتماعی	۱۹۰۵۰۰۰۰۰۰

که با شماره طبقه‌بندی استاندارد، به دستگاه‌ها و سازمان‌های دولتی ارجاع داده می‌شوند. به‌عنوان نمونه در (جدول ۲) به برخی از عناوین برنامه‌های پژوهشی سازمان‌های مختلف اشاره شده است.

به‌صورت کلی می‌توان گفت که بودجه پژوهشی دستگاه‌ها ذیل اعتبارات فصول تحقیق و توسعه (پایه‌ای، توسعه‌ای و تحقیق و توسعه در «امور آموزش و پژوهش») قرار می‌گیرند. در هر کدام از این فصول نیز برنامه‌های متعددی تعریف شده

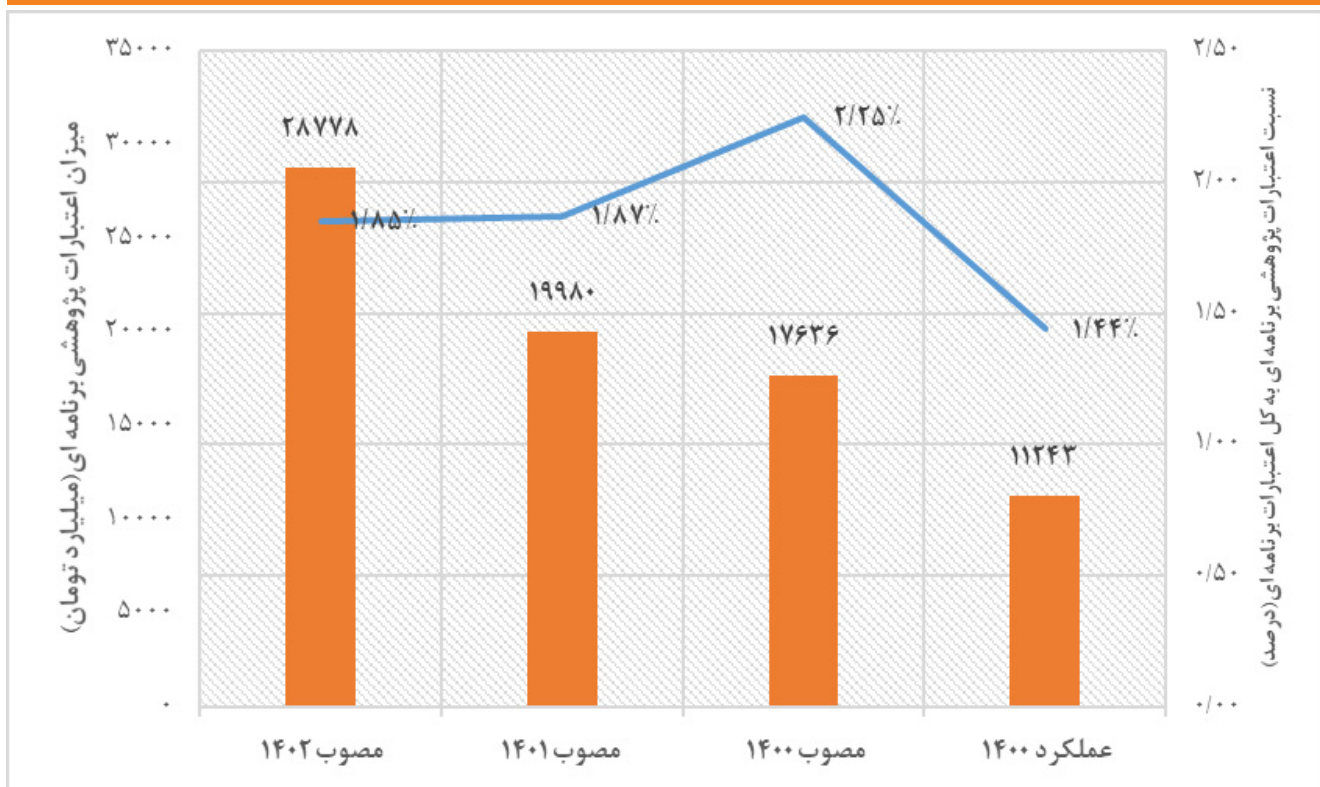
جدول ۲. برخی از عناوین به کار رفته برای برنامه‌های اعتبارات پژوهشی در قانون بودجه سال ۱۴۰۲

ردیف	عناوین برنامه‌های مرتبط به پژوهش
۱	برنامه پژوهش‌های کاربردی
۲	برنامه کاهش آلاینده‌ها و ارتقای سلامت در محصولات کشاورزی
۳	برنامه توسعه علوم پایه
۴	برنامه مستندسازی روند پیشرفت علم و فناوری
۵	برنامه حمایت از پژوهشگران و فناوران

البته باید توجه داشت که سازمان‌های دولتی موظفند علاوه بر صرف اعتبارات در پیشبرد برنامه‌های پژوهشی خود، بخشی از آن را نیز ذیل برنامه‌ها و سیاست‌های کلانی که دولت به منظور حمایت از پژوهش طراحی کرده است، به کار گیرند. بررسی اعتبارات پژوهشی ذیل برنامه‌های دولت براساس بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲ و نیز میزان عملکرد در سال ۱۴۰۰ (شکل ۲) نشان می‌دهد، هرچند در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ مقدار مطلق

اعتبارات پژوهش و فناوری افزایش یافته است اما سهم آن نسبت به کل اعتبارات برنامه‌ای دولت (۱/۸۷ و ۱/۸۵ درصد) کمتر از سال ۱۴۰۰ بوده است (۲/۲۵ درصد)؛ نکته قابل توجه این است که با بررسی بودجه عملکردی و مصوب سال ۱۴۰۰، مشاهده می‌شود عملکرد اعتبارات پژوهشی در سال ۱۴۰۰ نسبت به مقدار مصوب آن حدود ۴۰ درصد کمتر بوده که نشان‌دهنده عدم تخصیص منابع مطابق با بودجه مصوب است.

شکل ۲. میزان اعتبارات پژوهشی برنامه‌ای و نسبت اعتبارات پژوهشی برنامه‌ای به کل اعتبارات برنامه‌ای در بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱، ۱۴۰۲ و [۶]

۲-۲. هزینه امور پژوهشی شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت

در این مسیر شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت موظفند بخشی از اعتبارات خود را در امور پژوهشی هزینه کنند. در ادامه آمار مربوط به بودجه پژوهشی که از این مسیر تأمین می‌شود برای سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ ارائه شده

است (جدول ۳). آمارها حاکی از آن است که در مجموع اعتبار پژوهشی این مسیر در قانون بودجه سال ۱۴۰۱ بیشتر از اعتبارات قانون بودجه سال ۱۴۰۰ است. البته نسبت اعتبار بخش پژوهش به کل بودجه مصوب بانک‌ها و شرکت‌های دولتی در دو سال مورد نظر تقریباً برابر است؛ اما در سال ۱۴۰۲ سهم پژوهش از کل بودجه مصوب شرکت‌ها افزایش یافته و به عدد ۰/۰۳۴ درصد رسیده است.

جدول ۳. اعتبارات پژوهشی بانک‌ها و شرکت‌های دولتی و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت در امور مختلف براساس بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲

سال ۱۴۰۲ (میلیون ریال)	سال ۱۴۰۱ (میلیون ریال)	سال ۱۴۰۰ (میلیون ریال)	امور فعالیت شرکت‌ها
۳۰,۷۷۴	۱۸,۶۸۰	۱۷,۱۶۶	امور خدمات عمومی
۸۳,۸۰۶	۷۲,۲۵۶	۱۱۸,۶۱۲	امور دفاعی و امنیتی
۹,۹۷۵,۳۷۶	۴,۴۵۵,۵۶۹	۲,۸۲۶,۶۵۷	امور اقتصادی
۴۶,۳۰۱	۴۵,۲۴۳	۴۱,۰۰۰	امور مسکن، عمران شهری و روستایی
۳۰۰	۲۴۱	۲۰	امور سلامت
۵۴,۰۰۶	۳۴,۷۶۵	۴۵,۵۶۹	امور فرهنگ، تربیت بدنی و گردشگری
۵,۰۱۴	۳,۳۵۱	۲,۵۰۵	امور رفاه اجتماعی
۴۲۴,۲۵۹	۳۴۳,۱۷۵	۳۰۸,۱۰۰	بانک‌ها
۱۹۷,۶۱۸	۱۸۳,۵۳۵	۲۱۴,۰۰۰	مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت
۱۰,۸۱۷,۴۵۴	۵,۱۵۶,۸۱۵	۳,۵۷۳,۶۲۹	جمع کل
۰.۰۳۴	۰.۰۲۳	۰.۰۲۳	سهم پژوهش از کل بودجه مصوب شرکت‌ها (درصد)

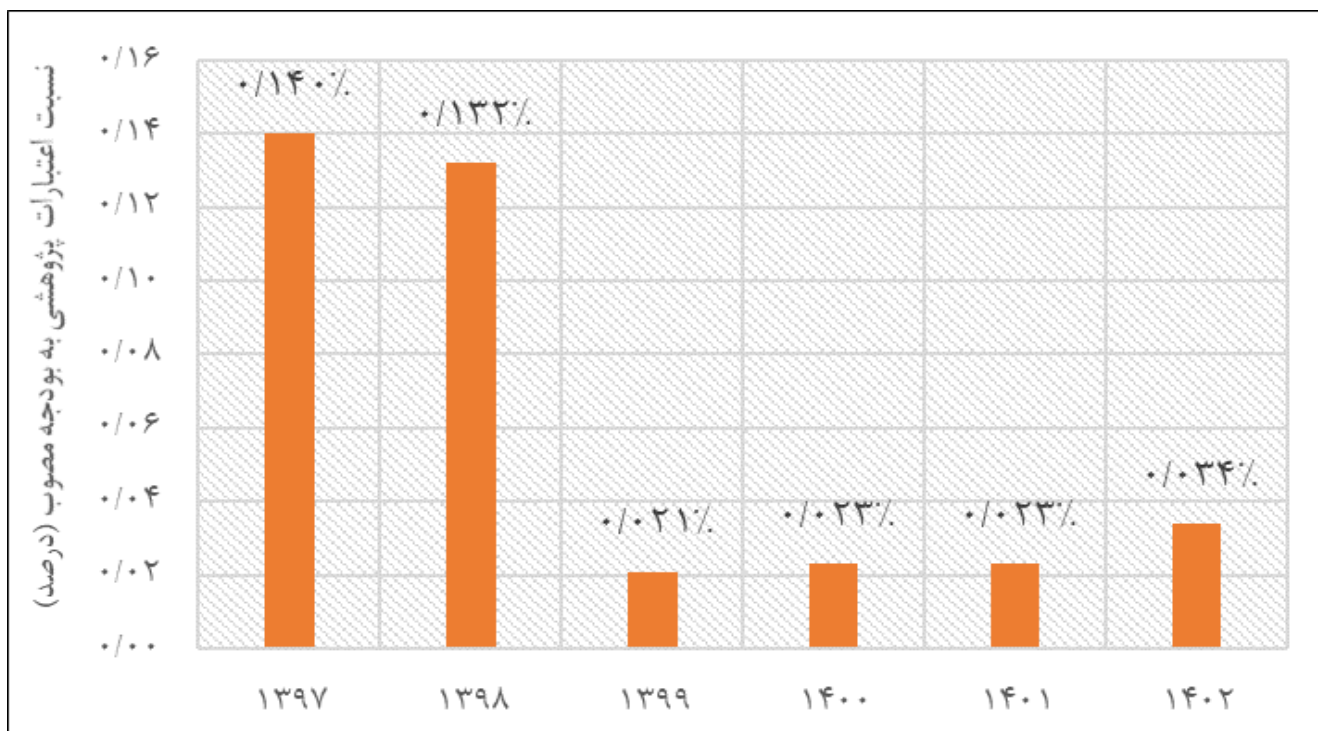
مأخذ: یافته‌های پژوهش.

با این حال بررسی آمار مربوط به سهم اعتبارات پژوهشی از کل اعتبار مصوب بانک‌ها و شرکت‌های دولتی و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت در پنج سال اخیر حاکی از کاهش قابل توجه این نسبت است (شکل ۳). به طوری که بیشترین کاهش در سال ۱۳۹۹ اتفاق افتاده است.

بخش اعظم این کاهش هم‌زمان با مصوبه بند «ح» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۳۹۸ بوده است که براساس آن بانک‌ها و شرکت‌های دولتی و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت موظف شدند ۴۰ درصد اعتبار پژوهشی خود در قانون بودجه (۶۰ درصد در قانون بودجه سال ۱۴۰۲) را از مسیر سامانه ساتع هزینه کنند. براساس این مصوبه مقرر شده بود که ۴۰ درصد از اعتبار پژوهشی بانک‌ها و شرکت‌های دولتی و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت به صورت مستقیم به حساب خزانه واریز شود و بانک‌ها و شرکت‌های دولتی صرفاً از طریق سامانه ساتع مجاز و به هزینه کرد

اعتبار پژوهشی مورد نظر قادر باشند. به نظر بخشی از این کاهش بودجه پژوهشی شرکت‌های دولتی ناشی از الزام شرکت‌ها به هزینه کرد بخشی از اعتبارات پژوهشی خود به صورت تکلیفی در سامانه مزبور است. بنابراین شرکت‌ها در رویه مربوط به تعیین بودجه پژوهشی خود تجدیدنظر کردند و روند آن کاهش شده است؛ این در حالی است که سرجمع بودجه شرکت‌های دولتی در تمام این سال‌ها افزایشی بوده است. بنابراین به نظر می‌رسد این شرکت‌ها با توجه به تکلیفی بودن این موضوع تمایلی به ارائه اعتبارات خود در این سامانه نداشتند.

شکل ۳. سهم اعتبارات پژوهشی شرکت‌های دولتی از بودجه مصوب آنها طی سال‌های مختلف (به درصد)

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

مورد حمایت هر سال متفاوت است. در این میان با توجه به قوانین بودجه سنواتی، حجم اعتبارات پژوهشی بخش متفرقه استخراج شده است که آمار آن در (جدول ۴) ارائه شده است. براساس آمار ارائه شده درصد تغییرات اعتبارات این مسیر در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ نسبت به قانون بودجه سال ۱۴۰۱، معادل ۱۳ درصد کاهش یافته است. با این حال باید توجه داشت که برخی از صاحب‌نظران معتقدند این بخش (ردیف‌های متفرقه) جزء نقاط ضعف نظام بودجه‌ریزی کشور و عاملی برای بی‌نظمی در قانون بودجه کشور است.

۳-۲. ردیف‌های متفرقه

در قانون بودجه و پیوست‌های آن، ردیف‌هایی با عنوان ردیف‌های بودجه متفرقه وجود دارد که دولت در این ردیف‌ها هر سال مبالغی را در راستای اختصاص به فعالیت‌های خاصی در نظر می‌گیرد. در این بین برخی از این ردیف‌ها به فعالیت‌های پژوهشی مربوط هستند مثلاً ممکن است بودجه‌ای برای انجام فعالیت‌های پژوهشی در راستای مقابله با خشکسالی یا بیماری کرونا در نظر گرفته شود. البته باید توجه داشت که حجم بودجه‌های پژوهشی این بخش و همچنین محتوای فعالیت‌های پژوهشی

جدول ۴. اعتبارات پژوهشی متفرقه در سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ [۶]

عنوان	قانون سال ۱۴۰۰	قانون سال ۱۴۰۱	قانون سال ۱۴۰۲	درصد تغییرات
اعتبارات پژوهشی متفرقه (میلیون ریال)	۲۱,۸۳۰,۰۰۰	۱۹,۰۰۰,۰۰۰	۱۶,۴۳۰,۰۰۰	۱۳-٪

اعتبار سازمان‌های تخصصی پیدا نکند، نمی‌توان بر آورد دقیقی در مورد یک درصد آن ارائه کرد. باین حال با توجه به قوانین بودجه سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ و اعتبارات مطرح شده برای سازمان‌های مختلف، یک درصد اعتباراتی که باید در راستای فعالیت‌های پژوهشی هزینه شوند در صورت تخصیص کامل اعتبارات دستگاه‌ها، به ترتیب برابر ۲۶,۹۵۰,۰۰۰ و ۴۱,۳۶۰,۰۰۰ میلیون ریال بر آورد شده است.

۲-۵. جمع کل اعتبارات پژوهشی ذیل قوانین بودجه سنواتی

در (جدول ۵) جمع کل اعتبارات پژوهشی پیش‌بینی شده در بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ آمده است. [۶]

جدول ۵. اعتبارات پژوهشی کشور بر اساس بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ (میلیون ریال)

ردیف	مسیر	سال ۱۴۰۰	سال ۱۴۰۱	سال ۱۴۰۲
۱	اعتبارات برنامه‌ای پژوهشی ذیل فصول تحقیق و توسعه قوانین بودجه سنواتی	۱۷۶,۳۶۰,۰۰۰	۱۹۹,۸۰۰,۰۰۰	۲۸۷,۷۸۰,۰۰۰
۲	اعتبارات پژوهش و فناوری در ردیف‌های متفرقه	۲۱,۸۳۰,۰۰۰	۱۹,۰۰۰,۰۰۰	۱۶,۴۳۰,۰۰۰
۳	هزینه امور پژوهشی بانک‌ها، شرکت‌های دولتی و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت	۳,۵۷۰,۰۰۰	۵,۱۶۰,۰۰۰	۱۰,۸۲۰,۰۰۰
۴	اعتبارات پژوهشی موضوع ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی (۲)	۲۵,۶۳۰,۰۰۰	۲۶,۹۵۰,۰۰۰	۴۱,۳۶۰,۰۰۰
سرجمع کل اعتبارات پژوهش و فناوری در بودجه سال‌های ۱۴۰۰، ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲				
		۲۲۷,۳۸۰,۰۰۰	۲۵۰,۹۰۰,۰۰۰	۳۵۶,۴۰۰,۰۰۰

۲-۶. توزیع اعتبارات برنامه‌ای بودجه سال ۱۴۰۲ به تفکیک دستگاه‌ها

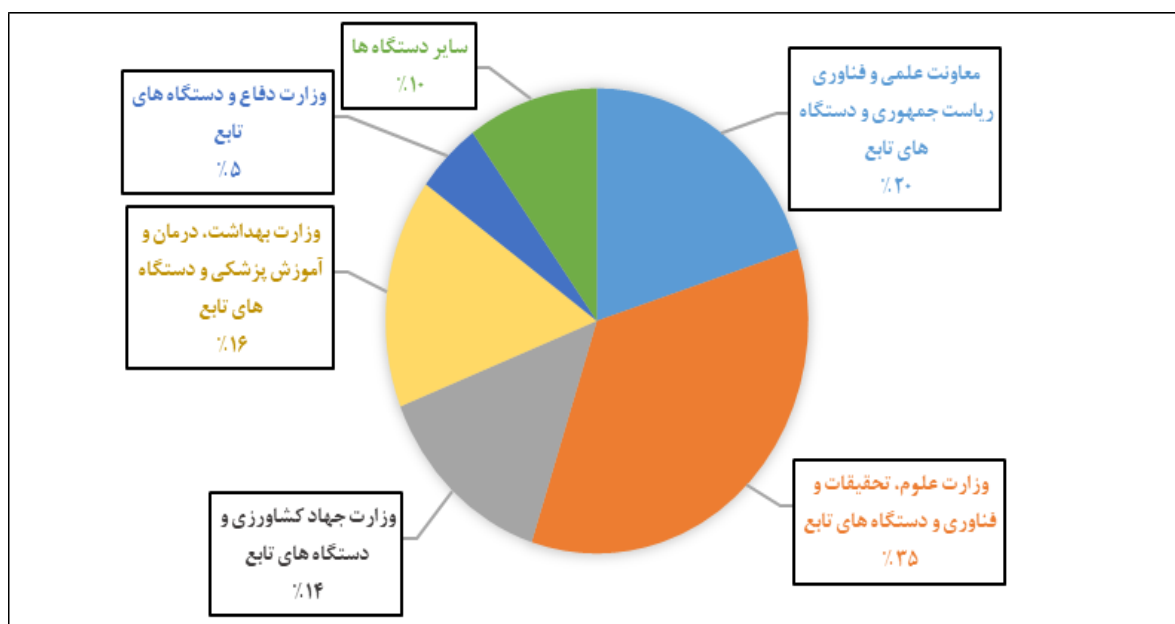
یکی از نکات مهم در بررسی اعتبار پژوهشی کشور، شناسایی دستگاه‌ها و سازمان‌هایی است که بالاترین میزان اعتبار پژوهشی را در اختیار داشته و تعیین سهم هریک از آنها از مجموع اعتبارات پژوهشی کشور است (شکل ۴). میانگین توزیع اعتبارات برنامه‌ای پژوهش و فناوری دستگاه‌های اصلی (سیاستگذار) به همراه دستگاه‌های تابعه از اب‌آزای برنامه‌های پژوهش و فناوری، طی سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۹ نشان می‌دهد.

۱. دستگاه‌های اجرایی به دو دسته اصلی (سیاستگذار) و تابعه (دستگاه اجرایی) طبقه‌بندی می‌شوند. دستگاه‌های اصلی وظیفه سیاستگذاری، نظارت و برنامه‌ریزی جهت نیل به اهداف کلان را دارند؛ دستگاه‌های تابعه برای تحقق این اهداف و اجرای آن گام برمی‌دارند. برای مثال وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به‌عنوان دستگاه اصلی و دانشگاه تهران به‌عنوان دستگاه تابعه به حساب می‌آیند (سند تحول دولت سیزدهم).

ریاست جمهوری به همراه دستگاه‌های تابع خود ۲۰ درصد هزینه کرد تحقیق و توسعه دولتی کشور را به خود اختصاص داده‌اند. سهم سایر دستگاه‌های اصلی کشور نیز در شکل ۴ نشان داده شده است.

بر این اساس، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری بیشترین سهم (۳۵ درصد) را در هزینه کرد پژوهش و فناوری دارد که عمده آنها ناشی از برنامه‌های پژوهشی دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها و پارک‌های علم و فناوری زیرمجموعه است. همچنین معاونت علمی و فناوری

شکل ۴. متوسط اعتبارات برنامه‌ای پژوهش و فناوری دستگاه‌های اصلی به همراه دستگاه‌های تابعه در سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۹۹ [۶]

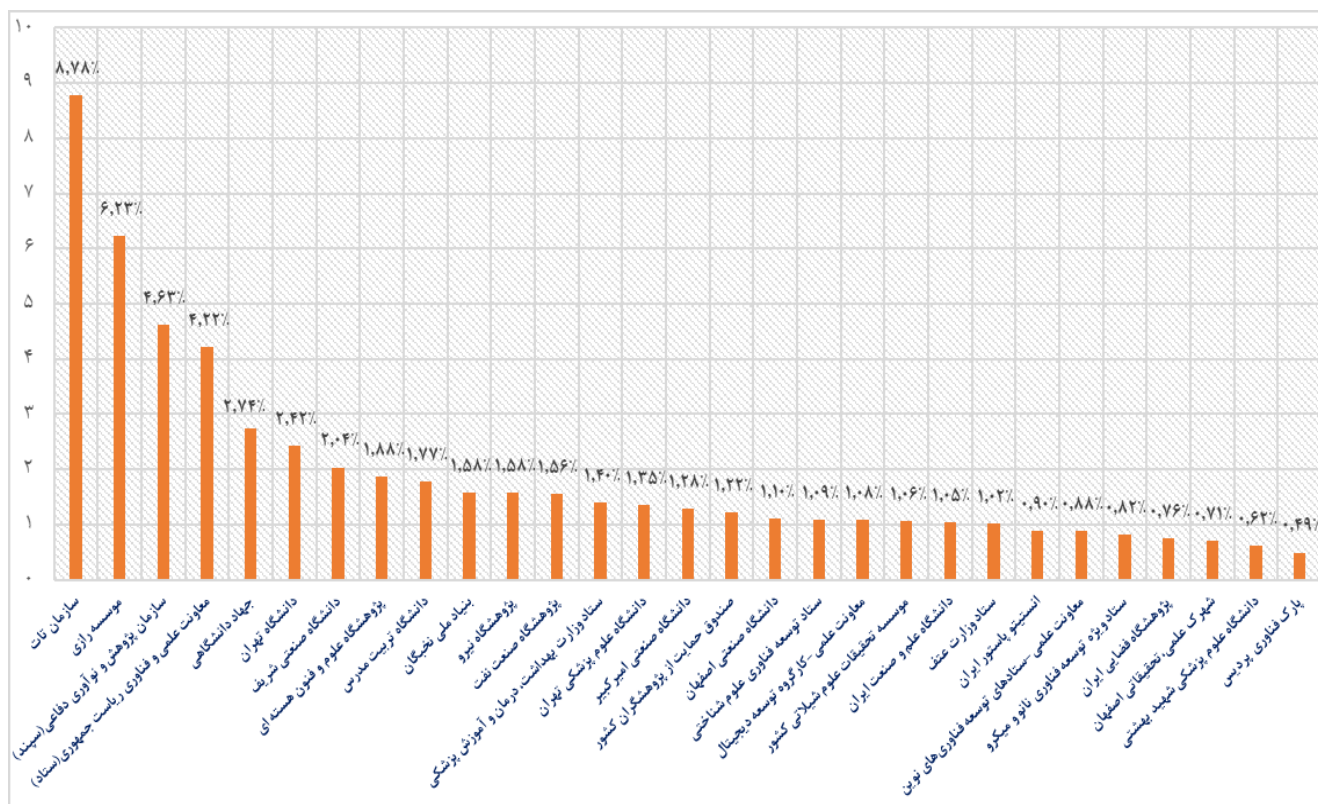
نیز بودجه مشخصی دارند. در بررسی انجام گرفته با توجه به اینکه ستاد وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی و ستاد معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری بودجه پژوهشی مشخصی داشته‌اند، بنابراین به عنوان دستگاه مستقل، آمار مربوط به اعتبارات پژوهشی آنها ارائه شده است.^۱ همان طور که مشاهده می‌شود بالاترین میزان اعتبارات پژوهش و فناوری در دستگاه‌های اصلی پژوهشی کشور در اختیار سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی (تات) (۸/۷۸ درصد)، مؤسسه رازی (۶/۲۳ درصد) و سازمان پژوهش و نوآوری دفاعی (سپند) (۴/۶۳ درصد)، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری (ستاد) (۴/۲۲ درصد) و جهاد دانشگاهی (۲/۷۴ درصد) است.

با بررسی جزئیات بودجه و تعیین میزان اعتبارات پژوهش و فناوری دستگاه‌های ستادی و تابع که ماهیت پژوهشی داشته یا نقش مهمی در توسعه پژوهش و فناوری کشور دارند، سهم آنها از کل اعتبارات پژوهش و فناوری براساس قانون بودجه سال ۱۴۰۲ محاسبه شد (شکل ۵). گفتنی است بررسی‌های صورت گرفته معطوف به دستگاه‌هایی است که نام آنها در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ ذکر شده و ردیف اعتبار مشخص دارند؛ ارقام مذکور، با استناد به آن دسته از برنامه‌های دستگاه‌ها احصا شده که ذیل فصول تحقیق و توسعه امور ده گانه قانون بودجه قرار گرفته و ماهیت پژوهش و فناوری دارند؛ چراکه برای مثال دستگاه‌هایی مانند سازمان جهاد دانشگاهی یا دانشگاه‌ها علاوه بر بودجه پژوهشی خود، برای سایر هزینه‌های جاری یا تملکی

۱. اعتبارات ستاد معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، ذیل فصول تحقیق و توسعه ساختار بودجه قرار می‌گیرند، بنابراین در زمره اعتبارات پژوهشی کشور قرار می‌گیرند. همچنین ستاد وزارتخانه‌های علوم و بهداشت نیز دارای برنامه‌هایی هستند که از جنس پژوهش و فناوری است و براساس ساختار بودجه در فصول تحقیق و توسعه قرار می‌گیرند.

شکل ۵. سهم برخی از دستگاه‌های مهم پژوهش و فناوری کشور از کل اعتبارات پژوهش و فناوری کشور بر اساس قانون بودجه سال ۱۴۰۲

مأخذ: یافته‌های پژوهش.

۳. بررسی برخی سامانه‌ها و بسترهای قانونی تأمین اعتبارات پژوهش و فناوری و نظارت بر آنها

شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری (عتف) به‌عنوان مجری این بند قانونی معرفی شد. دبیرخانه شورای عالی عتف به‌منظور تسهیل در فرایند اجرای ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) و در راستای اجرای بند «ت» ماده (۶۴) قانون برنامه ششم توسعه کشور، سامانه مدیریت اطلاعات تحقیقاتی (سمات ملی) را طراحی کرد تا فضای مناسبی برای جمعیت و مدیریت اطلاعات تحقیقاتی کل کشور فراهم شود. براساس بندهای قانونی اشاره شده،^۱ همه دستگاه‌های اجرایی موظفند حداقل یک درصد از اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته خود (به‌استثنای فصول ۱ و ۶) را از طریق این سامانه صرف پژوهش کنند. متن قانون مربوط به ماده (۵۶) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) به شرح زیر است:

به‌منظور اجرای قوانین و احکام مرتبط با توزیع اعتبارات پژوهشی کلان، سامانه‌ها و بسترهای قانونی طراحی شده است که در ادامه به توضیحات لازم در مورد آنها پرداخته می‌شود.

۳-۱. سامانه سمات وفق ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) یا بند «ب» ماده (۶۴) برنامه ششم توسعه

یکی از بندهای قانونی مرتبط به بودجه‌های پژوهشی، ماده (۵۶) قانون الحاق برخی مواد به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) یا بند «ب» ماده (۶۴) قانون برنامه ششم توسعه است. براساس قانون مذکور دستگاه‌های اجرایی مکلفند علاوه بر اعتبارات پژوهشی خود، بخشی از اعتبارات تخصیص یافته خود را صرف فعالیت‌های پژوهشی کنند. در این میان دبیرخانه

۱. ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی ۲ مصوب ۱۳۹۳ و بندهای «ح» در بودجه سال ۱۳۹۷، «ز» در بودجه سال‌های ۱۳۹۸ و ۱۳۹۹ و «ه» در بودجه سال‌های ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ و «ج» در بودجه سال ۱۴۰۲.

مذکور وفق بند «ه» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ اشاره می‌شود.

«در راستای اجرای بند «ب» ماده (۶۴) قانون برنامه پنج‌ساله ششم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران مبنی بر اختصاص یک درصد (۱٪) از اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته به دستگاه‌های اجرایی (به استثنای فصول ۱ و ۶) به امور پژوهشی و توسعه فناوری، شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان مجاز است اعتبارات موضوع این ماده را از سرجمع اعتبارات هزینه‌ای استان مندرج در جدول شماره (۱۰) این قانون کسر کند و با هماهنگی دستگاه‌های اجرایی استانی و براساس اولویت‌ها و سیاست‌های پژوهشی مصوب و نیازهای استان و در چارچوب دستورالعمل ابلاغی سازمان برنامه و بودجه کشور که با هماهنگی وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی تدوین می‌شود، برای امور پژوهشی و توسعه فناوری به دستگاه‌های اجرایی استانی تعیین شده توسط آن شورا از جمله جهاد دانشگاهی اختصاص دهد. دستگاه‌های مذکور مکلفند نحوه هزینه‌کرد این بند را هر شش ماه یک‌بار به شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری، مرکز آمار ایران، کمیسیون آموزش، تحقیقات و فناوری مجلس شورای اسلامی و دیوان محاسبات کشور گزارش دهند و شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری موظف است گزارش سالانه این بند را حداکثر تا پایان مردادماه سال ۱۴۰۲ به مجلس شورای اسلامی ارائه کند. مرکز آمار ایران مکلف است سالانه اطلاعات مربوط به هزینه‌کرد تحقیق و توسعه را منتشر کند. شرط استفاده از اعتبارات این بند، درج اولویت‌ها، نیازها و مسائل تحقیقاتی توسط دستگاه‌های اجرایی در سامانه نظام ایده‌ها و نیازها (نان) در پایگاه استنادی علوم جهان اسلام (آی.اس.سی) است.»

از جمله سامانه‌هایی که به فرایند اجرای قانون مزبور اضافه شده، سامانه نان است که براساس بند «ه» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ شکل گرفت. در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ نیز به نقش این سامانه اشاره شده است. بر این اساس دستگاه‌های اجرایی موظف شده‌اند برای هزینه‌کرد یک درصد اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته خود به پژوهش، اولویت‌ها و نیازها را در این سامانه ثبت کنند. ثبت در سامانه نان از قانون بودجه سال ۱۴۰۱ به این حکم افزوده شد و لذا با توجه به عدم انتشار گزارش عملکرد در سال ۱۴۰۱ هنوز روند اجرایی و نقش سامانه نان مشخص نیست؛ اما به نظر می‌رسد سامانه نان صرفاً برای تجمیع و بارگذاری اطلاعات است و نقش اجرایی‌سازی برای تصویب و توزیع اعتبارات، مشابه با کارکردی که سامانه سمات در اجرای این حکم دارد، نداشته باشد.

«کلیه دستگاه‌های اجرایی موضوع ماده (۵) قانون مدیریت خدمات کشوری و دستگاه‌های موضوع ماده (۵۰) قانون الحاق موادی به قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۱) مصوب ۱۳۸۴/۸/۱۵ مکلفند علاوه بر اعتبارات پژوهشی که ذیل دستگاه در قوانین بودجه سالانه منظور شده است، یک درصد (۱٪) از اعتبارات تخصیص یافته هزینه‌ای به استثنای فصول (۱) و (۶) و در مورد شرکت‌های دولتی از هزینه‌های غیرعملیاتی را برای امور پژوهشی و توسعه فناوری هزینه کنند.

تبصره- دستگاه‌های مذکور ضمن رعایت چارچوب نقشه جامع علمی کشور و اولویت‌های تحقیقاتی دستگاه ذی‌ربط که به تصویب شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری می‌رسد مکلفند نحوه هزینه‌کرد این ماده را هر شش ماه یک‌بار به شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری و مرکز آمار ایران گزارش دهند. شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری موظف است گزارش عملکرد این ماده را به طور سالانه حداکثر تا پایان مردادماه به مجلس شورای اسلامی ارائه کند. همچنین مرکز آمار ایران مکلف است سالانه اطلاعات مربوط به هزینه‌کرد تحقیق و توسعه را منتشر نماید.»

به طور کلی دستگاه‌های اجرایی در کشور به دو دسته دستگاه‌های اجرایی ملی مانند آموزش و پرورش و دستگاه‌های اجرایی استانی مانند اداره دامپزشکی استان تقسیم می‌شوند. در این بین با توجه به ماهیت سامانه سمات لازم است که دستگاه‌های اجرایی ملی و استانی بر مبنای سازوکار سامانه سمات طرح‌های پژوهشی مورد نظر خود را تعریف و برای بررسی و اخذ تأییدیه در سامانه سمات بارگذاری کنند.

تا قبل از سال ۱۳۹۷، سازمان برنامه و بودجه، اختیار هزینه‌کرد یک درصد اعتبارات هزینه‌ای (به استثنای فصول ۱ و ۶) همه دستگاه‌های استانی و ملی را به خود آنها واگذار می‌کرد. این اقدام از یک طرف به سخت شدن مدیریت هزینه‌کرد بودجه‌های پژوهشی و از طرف دیگر باعث خرد شدن بیش از حد بودجه‌های پژوهشی منجر شد به گونه‌ای که در مورد برخی از سازمان‌ها (به صورت خاص سازمان‌های استانی)، میزان یک درصد اعتبارات هزینه‌ای آنها مبلغی در حدود ۴-۵ میلیون تومان بود. لذا با توجه به عملکرد ضعیف این رویکرد در توزیع اعتبارات پژوهشی، در سال ۱۳۹۶ مقرر شد که یک درصد اعتبارات هزینه‌ای (به استثنای فصول ۱ و ۶) دستگاه‌های اجرایی استانی تجمیع شود و مدیریت آن در اختیار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان قرار گیرد. رویه مورد اشاره از سال ۱۳۹۶ تاکنون به این صورت بوده است. در ادامه به متن قانون

گروه‌های تحقیقاتی موظفند در بازه زمانی مشخص پیشنهاد خود را برای انجام هر عنوان پژوهشی آماده و به‌همراه رزومه برای معاونت پژوهشی سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ارسال کنند. پس از پایان مهلت فراخوان، این سازمان از طریق ارتباطات خود، افراد متخصص در موضوع‌های پژوهشی مختلف را شناسایی کرده و آنها را به‌عنوان داور پیشنهادها انتخاب می‌کند. در ادامه نتایج داوری‌ها برای سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی ارسال می‌شود و در این بخش با توجه به امتیازات ارائه شده، پیشنهاد نهایی انتخاب می‌شود. در این میان لازم است نتایج ارزیابی پیشنهادها در کارگروه آیفن^۱ ارائه شوند که در صورت تأیید، موضوع‌های منتخب به‌همراه اعتبار مورد نیاز آنها در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان ارائه می‌شوند. در نهایت در صورت تأیید موضوع در شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان ابلاغ اعتبار طرح مورد نظر به دستگاه اجرایی انجام شده و دستگاه اجرایی نیز طی یک جلسه مشترک با مجری منتخب به بررسی پیشنهاد، پیشنهادهای داوران و همچنین فرایند اجرا می‌پردازند. در نهایت پس از توافق بین کارفرما و مجری، دستگاه اجرایی موظف است همه مدارک مربوط به طرح از جمله پیشنهاد و نظر و پیشنهاد داوران را در سامانه سمات بارگذاری کرده و برای تأیید برای نماینده سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان ارسال کند. در صورت تأیید نماینده سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی، در خواست از طریق سامانه سمات برای دبیرخانه شورای عالی عتف ارسال می‌شود و ادامه فرایند در دبیرخانه شورای عالی عتف پیگیری می‌شود. فرایند کاری تصویب موضوع‌ها در شکل ۶ آورده شده است.

در این بین با توجه به اینکه تعداد طرح‌های استانی زیاد بود بنابراین به پیشنهاد دبیرخانه شورای عالی عتف مقرر شد که دستگاه‌های استانی ابتدا طرح‌های پژوهشی خود را در کارگروه آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری استان مطرح کرده و در صورت تأیید در سامانه سمات ثبت و پیگیری کنند. به‌نوعی کارگروه پژوهش و فناوری استان به‌عنوان همکار به دبیرخانه شورای عالی عتف کمک می‌کند.

۱-۳. نحوه توزیع یک درصد اعتبارات تخصیص یافته دستگاه‌های اجرایی به پژوهش

توزیع اعتبارات مذکور بنا به نوع دستگاه اجرایی استانی یا ملی از دو فرایند مختلف انجام می‌شود.

■ فرایند توزیع اعتبار در دستگاه‌های اجرایی استانی

اعتباراتی که دستگاه‌های استانی باید براساس ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی از مقررات مالی دولت (۲) در راستای فعالیت‌های پژوهشی هزینه کنند، در اختیار سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان‌ها قرار گرفته و مطابق با نظر کارگروه آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری استان و شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان هزینه می‌شود. پس از تصویب عناوین طرح‌ها، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی از دو مسیر به اجرای فراخوان برای نیازهای مصوب اقدام می‌کند: اول، از طریق بارگذاری نیازهای پژوهشی در سایت سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی و استانداری؛ دوم، عناوین نیازهای مصوب را به‌صورت رسمی و از طریق نامه به همه نهادها و مؤسسه‌های آموزشی و پژوهشی سطح استان اعلام می‌کند.

شکل ۶. فرایند کاری تصویب طرح‌های پژوهشی استانی

1. Proposal

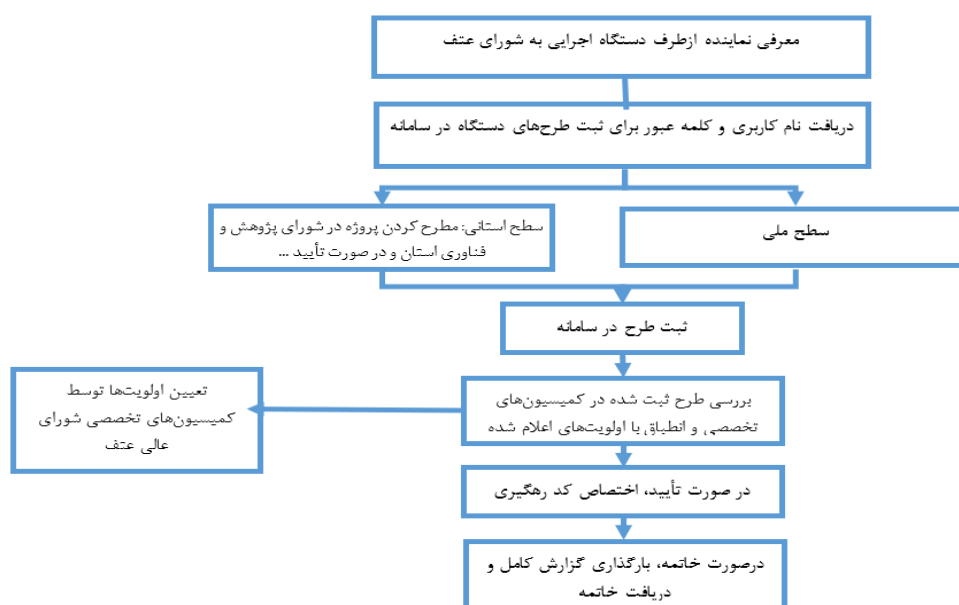
۲. در شانزدهمین جلسه شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری در راستای اجرای ماده (۲) سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و به‌منظور ساماندهی امر پژوهش، فناوری و نوآوری در استان‌ها و فراهم‌سازی شرایط اصلاح و بهبود نظام نوآوری منطقه‌ای، مقرر شد کارگروه تخصصی پژوهش، فناوری و نوآوری، ذیل شورای برنامه‌ریزی و توسعه استان‌ها تشکیل شود. طبق مصوبه هیئت‌وزیران ریاست این مرکز برعهده معاون ذی‌ربط استانداری است و نماینده وزیر علوم، تحقیقات و فناوری در استان به انتخاب وزیر، دبیر این کارگروه خواهد بود.

■ فرایند توزیع اعتبار در دستگاه‌های اجرایی ملی

دستگاه‌های اجرایی ملی می‌توانند به صورت مستقیم به سامانه سمات مراجعه کنند و از مسیر این سامانه طرح‌های پژوهشی خود را تعریف کنند و روال ذکر شده در دستگاه‌های استانی را طی نمی‌کنند. پس از ثبت طرح در سامانه، اطلاعات طرح در اختیار کارشناس دبیرخانه قرار می‌گیرد. از آنجا که لازم است منابع این بند در راستای اولویت‌های پژوهشی کشور هزینه شود، بنابراین طرح‌های پژوهشی دریافتی در دبیرخانه بر مبنای موضوع آنها در کمیسیون‌های تخصصی شورای عالی عتف^۱ مطرح می‌شوند. اعضای کمیسیون‌ها طرح‌های پژوهشی را از نظر انطباق با اولویت‌های کشور و برخی معیارهای دیگر مورد بررسی قرار می‌دهند. در صورت تأیید

طرح یک کد اولیه یا کدرهگیری به آن طرح اختصاص داده می‌شود. شایان ذکر است که شورای عالی عتف در قالب کمیسیون‌های تخصصی خود، اولویت‌ها را از ذیل حوزه‌های راهبردی با عنوان «اولویت‌های پژوهش و فناوری کشور در افق زمانی ۱۴۰۱ تا ۱۴۰۵» در پاییز ۱۴۰۰ به تصویب رسانده است. [۹] در ادامه لازم است مجری انتخاب شود و گزارش کامل طرح اجرا شده در سامانه بارگذاری شود. پس از بارگذاری گزارش در سامانه، محتوای گزارش در کمیسیون مربوطه بررسی می‌شود. در مجموع براساس بررسی انجام گرفته می‌توان فرایند کاری سامانه سمات را برحسب ملی یا استانی بودن دستگاه‌ها مطابق با شکل ۷ ترسیم کرد.

شکل ۷. فرایند کاری ثبت طرح در سامانه سمات

۲-۱-۳. عملکرد توزیع یک درصد اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته دستگاه‌های اجرایی به امر پژوهش

همان‌گونه که اشاره شد براساس این قانون همه دستگاه‌های اجرایی مکلفند به میزان یک درصد (۱٪) از اعتبارات تخصیص یافته هزینه‌ای خود را به استثنای فصول (۱) و (۶) قانون بودجه، برای امور پژوهشی و توسعه فناوری هزینه کنند. بررسی‌های صورت گرفته نشان می‌دهد منابع فوق در سال‌های ۱۳۹۹، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ امکان حصول تا میزان ۲/۲، ۲/۵ و ۲/۷ هزار میلیارد تومان را داشته است. همچنین برآورد انجام شده در سال ۱۴۰۲ حاکی از این است که براساس این قانون، رقم اعتبارات پژوهش و توسعه فناوری دستگاه‌ها ۴/۱ هزار میلیارد تومان است.^۲

۱. کمیسیون‌های تخصصی به تعداد ۹ مورد عبارت است از «انرژی»، «حمل و نقل و عمران»، «کشاورزی، آب و منابع طبیعی»، «دفاع، امنیت و سیاست خارجی»، «مدیریت، اقتصاد، بازرگانی و امور حقوقی»، «سلامت، امنیت غذایی و رفاه اجتماعی»، «صنایع، معادن و فناوری اطلاعات و ارتباطات»، «امور فرهنگی، اجتماعی و علوم انسانی و اسلامی» و «علوم پایه و فناوری‌های همگرا».

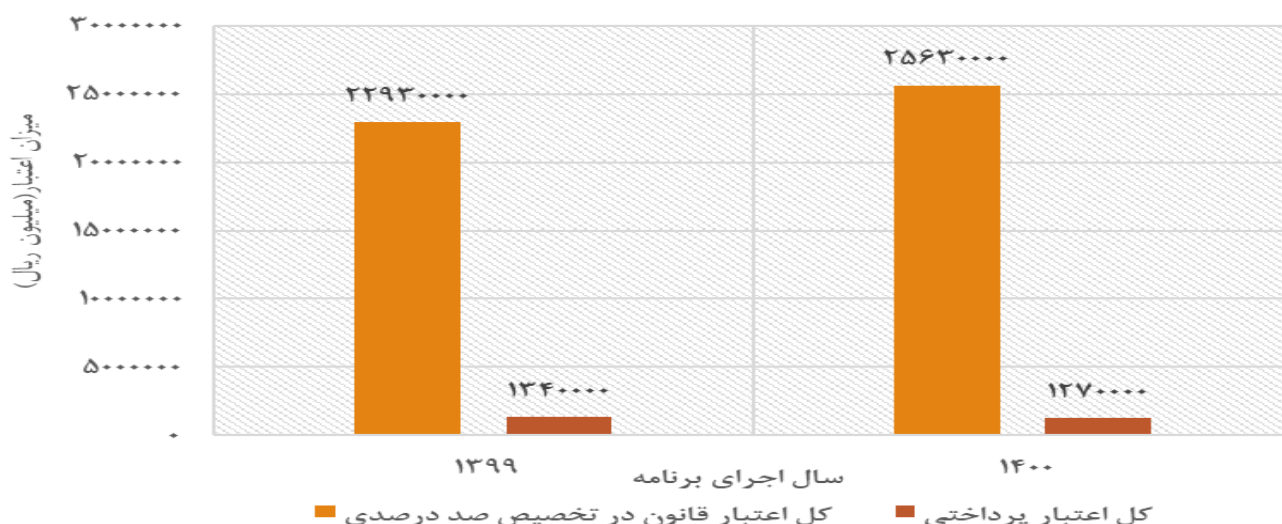
۲. منابع فوق مربوط به دستگاه‌هایی است که ردیف بودجه هزینه‌ای آنها از قانون بودجه سنواری قابل احصا است.

بخش دیگر قانون مذکور، به هزینه کرد یک درصد از هزینه‌های غیر عملیاتی^۱ شرکت‌های دولتی اشاره دارد. مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که براساس صورت حساب‌های مالی منتشر شده از سوی شرکت‌های دولتی^۲، میزان این هزینه‌ها در ۶۵ شرکت دولتی برای سال ۱۴۰۰ معادل ۴۲۰ هزار میلیارد تومان برآورد شده است؛ سهم یک درصد آن برای امور پژوهشی و توسعه فناوری معادل ۴/۲ هزار میلیارد تومان می‌شود. این در حالی است که براساس اطلاعات منتشر شده از سوی مرکز آمار ایران (به‌عنوان متولی انتشار گزارش هزینه کرد تحقیق و

توسعه اجرای قانون) در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ به ترتیب حدود ۱۳۴ و ۱۲۷ میلیارد تومان از اعتبارات دو منبع مالی ذکر شده (یعنی دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی)، به طرح‌های پژوهشی سامانه سمات پرداخت شده است (شکل ۸). با احتساب اعتبارات بالقوه‌ای که دستگاه‌های اجرایی و شرکت‌های دولتی به منظور اجرای این قانون در سال ۱۴۰۰ باید هزینه می‌شد (۶/۵ هزار میلیارد تومان)، عملکرد آن معادل ۲/۴ درصد برآورد می‌شود. بنابراین آمار و ارقام حکایت از این دارد که دستگاه‌ها و شرکت‌های دولتی مشمول، مشارکت مطلوبی در اجرای این قانون ندارند.

شکل ۸. میزان کل اعتبارات قانون و اعتبارات پرداختی به طرح‌های ثبت شده در سمات

مأخذ: داده‌های مرکز آمار ایران.

با وجود عملکرد ضعیف اجرای قانون اما آن بخشی از منابع مالی که به طرح‌ها تخصیص داده شده دارای دسته‌بندی‌هایی هستند که در ادامه به آنها پرداخته شده است. شکل‌های ۸ و ۹ براساس اطلاعات منتشر شده توسط مرکز آمار ایران تهیه شده است و به ترتیب بیانگر تعداد طرح‌های پژوهشی ثبت شده در سامانه سمات و میزان تأمین مالی انجام شده در سال‌های مختلف و به تفکیک نوع طرح پژوهشی است. همان‌طور که در

شکل‌های ۹ و ۱۰ مشخص است، روند کمی طرح‌های پژوهشی ثبت شده در سامانه سمات در سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰ نسبت به سال ۱۳۹۸ کاهش یافته است؛ از طرف دیگر با وجود ثبت تعداد بیشتری از طرح‌های پژوهشی کاربردی نسبت به بنیادی و توسعه‌ای^۳، اما پژوهش‌های بنیادی نسبت به پژوهش‌های دیگر، سهم بیشتری در تخصیص اعتبارات پژوهشی دستگاه‌ها به خود داشته‌اند (به‌استثنا گزارش سال ۱۴۰۰)؛ اما پژوهش‌های

۱. هزینه‌های غیر عملیاتی شامل هزینه‌هایی است که مستقیم بر فروش و تولیدات نقش ندارند، مانند هزینه‌های استهلاک، هزینه بهره و تمامی هزینه‌های استقراض. شرکت‌های دولتی برای امور پژوهشی و توسعه فناوری اشاره دارد.

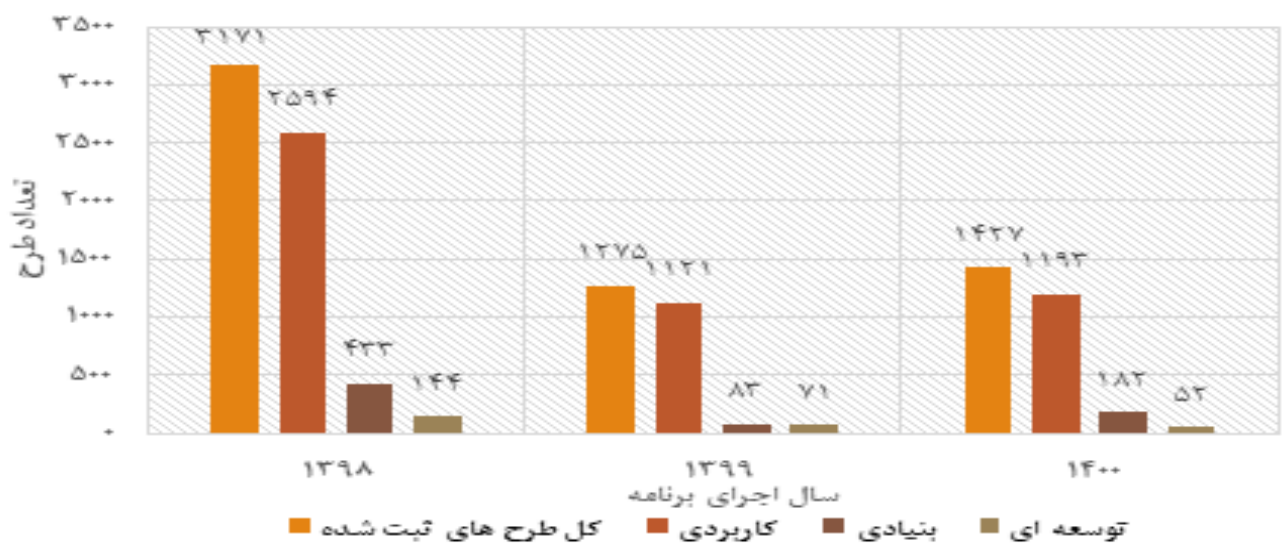
۲. صورت حساب‌های مالی شرکت‌های دولتی در کتابی با عنوان «نگاهی به عملکرد شرکت‌های دولتی» چاپ بهار سال ۱۴۰۲ توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی منتشر شده است.

۳. براساس تعریف ارائه شده مرکز آمار ایران (با بهره‌گیری از راهنمای فراسکاتی)، پژوهش بنیادی، کار و فعالیتی نظری یا تجربی است که اساساً برای دستیابی به دانش جدید انجام می‌شود، بدون اینکه منظور از آن کاربرد یا استفاده خاصی باشد؛ دانشی که زیربنای پدیده‌ها و واقعیت‌های مشاهده‌پذیر را می‌سازد. پژوهش کاربردی، نوعی تحقیق بدیع است که ضمن اینکه برای دستیابی به دانش جدید انجام می‌شود، به‌طور عمده معطوف به یک هدف یا منظور عملی و مشخص است. پژوهش کاربردی یا به‌منظور تعیین راه‌های استفاده از یافته‌های پژوهش بنیادی اجرا می‌شود، یا برای تعیین شیوه‌ها و روش‌های جدید دستیابی به هدف‌های مشخص و از پیش تعیین شده انجام می‌شود و پژوهش توسعه‌ای، کار و فعالیتی نظام‌مند است که به دانش کسب شده از پژوهش و تجربه‌های عملی دست می‌یابد و خود نیز به تولید دانش افزون‌تری منجر می‌شود؛ دانشی که یا فرایندها و تولید محصولات موجود را بهبود می‌بخشد، یا در مسیر تولید فرایندها و فرآورده‌هایی جدید است.

منتشر شود، اما مرکز آمار ایران برای ارائه اطلاعات تأخیر زمانی حداقل دو ساله دارد. همچنین خروجی‌های به‌دست آمده از پژوهش‌ها و قراردادهایی که در راستای اجرای قانونی مذکور منعقد شده‌اند، به‌صورت شفاف در دسترس نیستند و در مواردی صرفاً گزارش‌هایی از طرح‌ها قابل مشاهده است. علاوه بر این میزان مشارکت دستگاه‌های مختلف و وزارتخانه‌ها به تفکیک آنها، در گزارش مزبور مشخص نشده است.

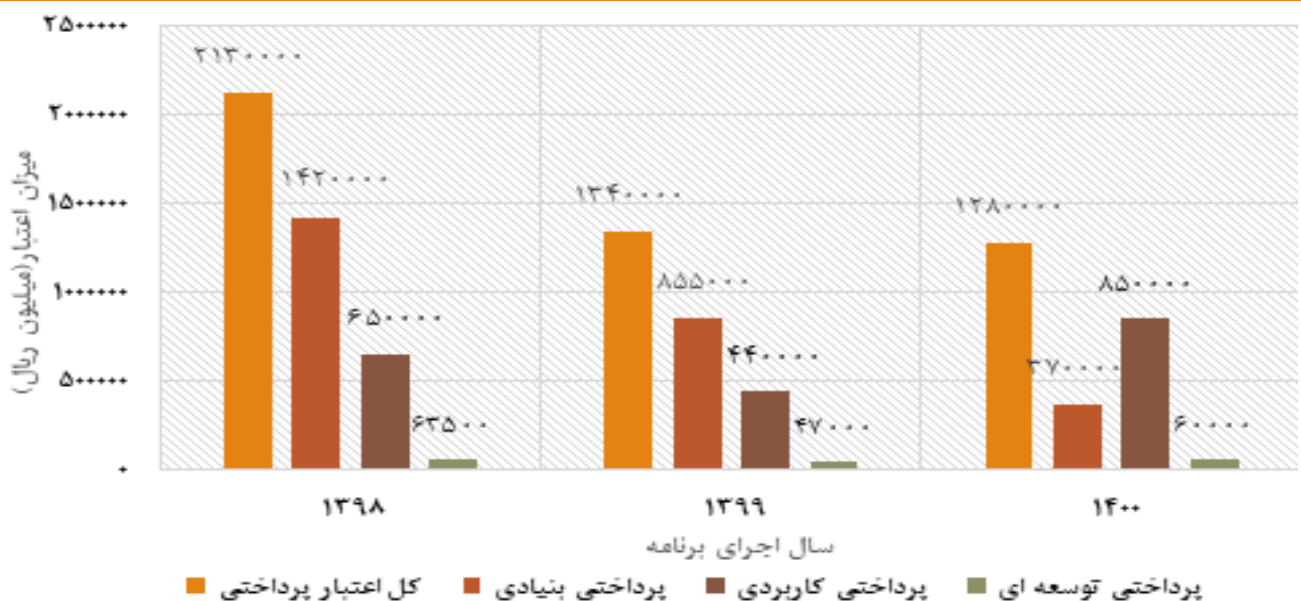
توسعه‌ای نسبت به پژوهش‌های دیگر سهم بسیار پایین‌تری در اخذ اعتبارات داشته‌اند. این در حالی است که با توجه به تعریفی که مرکز آمار ایران در خصوص پژوهش‌های کاربردی و توسعه‌ای ارائه داده است (با بهره‌گیری از راهنمای فراسکاتی)، این دسته از پژوهش‌ها، نقش بسزایی در رفع نیازهای دستگاه‌ها می‌توانند داشته باشند. گفتنی است، علاوه بر اینکه براساس قانون به‌صورت سالیانه گزارش هزینه‌کرد اجرای این قانون باید

شکل ۹. تعداد طرح‌های ثبت‌شده در سِمات به تفکیک نوع و سال

مأخذ: همان.

شکل ۱۰. میزان اعتبارات پرداختی به طرح‌های ثبت‌شده در سِمات به تفکیک نوع و سال

مأخذ: همان.

مزبور در دستگاه‌های استانی وفق بند مربوطه در تبصره «۹» قوانین بودجه سنواتی است و عملکرد این بخش از قانون اصلی ماده (۵۶) الحاق به تنظیم بخشی ۲ در خصوص دستگاه‌های استانی، در قالب گزارش‌های تفریغ سالیانه از سوی دیوان محاسبات کشور گزارش می‌شود.

عملکرد استانی اجرای این بند طی سنوات مختلف در جدول ۶ آمده است. جدول ذیل نشان می‌دهد به‌طور کلی یک درصد اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته دستگاه‌های اجرایی استانی نسبت به ملی آن چنان سهم قابل توجهی ندارد. همچنین میزان تحقق این حکم به لحاظ هزینه کرد دستگاه‌های اجرایی استانی به‌طور متوسط ۵۰ درصد بوده است. گفتنی است اجرای قانون

جدول ۶. عملکرد استانی اجرای طرح مذکور در سال‌های مختلف [۶]

سال	میزان مشارکت استان‌ها	میزان اعتبارات تخصیص یافته	میزان هزینه‌کرد ^۱	میزان تحقق
۱۳۹۸	۲۹ استان	۳۰ میلیارد تومان	۱۷ میلیارد تومان هزینه شده	۵۶٪
۱۳۹۹	۲۵ استان	۲۴ میلیارد تومان	۱۰ میلیارد تومان هزینه شده	۴۲٪
۱۴۰۰	۲۷ استان	۴۴ میلیارد تومان	۱۹ میلیارد تومان هزینه شده	۴۳٪
۱۴۰۱ (هشت ماهه اول)	۱۵ استان	۳۳ میلیارد تومان پیش‌بینی شده	۷ میلیارد تومان تخصیص و هزینه‌کرد صفر	صفر درصد تا ۸ ماه ۱۴۰۱

این بند در راستای حل مسائل و مشکلات شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسه‌ها از قبیل توسعه و ارتقای فناوری و نوآوری، افزایش بهره‌وری، اصلاح ساختار، کاهش هزینه‌های تولید و توسعه بازار در قالب موارد زیر از طریق مراکز (دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی و ...) هزینه می‌شود:

۱. پروژه‌های پژوهش کاربردی از طریق اعضای هیئت علمی، پژوهشگران و فناوران؛
۲. اجرای پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی و پروژه‌های پسادکتری؛
۳. پروژه‌های تحقیقاتی دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی غیرشاغل تحت نظارت یکی از مراکز (دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی و ...).

۲-۳. سامانه عرضه و تقاضای فناوری (سابع) در راستای اجرای بند مربوطه در تبصره «۹» قوانین بودجه سنواتی

در سال ۱۳۹۷ با پشتوانه قانونی بند «ط» تبصره «۹» ماده واحده قانون بودجه سال ۱۳۹۷ و تکرار آن در سال‌های بعد ذیل تبصره «۹» قوانین بودجه سنواتی، سامانه ملی عرضه و تقاضای پژوهش و فناوری (سابع) ایجاد شد. این سامانه به منظور جهت‌دار کردن بودجه‌های پژوهشی شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت و نظارت بر نحوه هزینه‌کرد آنها، رفع مشکل یافتن مجریان مناسب که توانایی پاسخ به چالش‌های صنعت را داشته باشند و همچنین تقویت و گسترش نظام ارتباط صنعت و دانشگاه ایجاد شد. براساس ماده (۵) آیین‌نامه اجرایی این بند قانونی، منابع موضوع

۱. از میزان اعتبارات تخصیص یافته مقدار مشخص شده هزینه شده است و مابقی یا به سال آتی منتقل شده یا به خزانه برگشت داده شده است.

دقیق‌تری در مورد نیاز ارائه کنند. هر چند بیان جزئیات نیاز دارای الزام است اما برخی شرکت‌ها چنین رویکردی را دنبال نمی‌کنند. در قسمت آسیب‌شناسی به این موارد اشاره خواهد شد.

از طرف دیگر دانشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی و پژوهشی باید از طریق نامه رسمی نماینده خود را به دبیرخانه شورای عالی عتف معرفی کنند. در ادامه پس از نمایش فراخوان و نیاز در سامانه ساتع، اعضای هیئت علمی با توجه به تخصص و توانمندی خود، پیشنهاد خود را برای انجام پروژه مورد نظر در سامانه ساتع بارگذاری می‌کنند. در بازه زمانی که فراخوان باز است، پیشنهادها در سامانه ثبت می‌شوند و نمایندگان کارفرما به بررسی و ارزیابی پیشنهادها در یافتی اقدام می‌کنند. براساس بازخوردهای اخذ شده از نماینده برخی از شرکت‌های دولتی، این شرکت‌ها ساز و کار و ساختار مشخص و واحدی برای ارزیابی پیشنهادها ندارند. باین حال طی فرایند ارزیابی پیشنهادها ممکن است نیاز به تعامل با مجری بالقوه وجود داشته باشد، بنابراین در برخی موارد جلسات مشترک بین نماینده کارفرما و مجری بالقوه برگزار می‌شود تا ابهام‌های موجود در طرح پیشنهادی رفع شوند. در نهایت، تیم کارفرما بر مبنای رویکرد خود مجری و پیشنهاد مناسب برای انجام پروژه را انتخاب می‌کند.

پس از عقد قرارداد بین طرفین، ادامه کار به تدوین گزارش توسط عضو هیئت علمی منوط است. پژوهشگر براساس مراحل ارائه شده در پیشنهاد گزارش خود را آماده کرده و برای معاونت پژوهشی دانشگاه ارسال می‌کند. معاونت پژوهشی در صورت تأیید گزارش به دلیل نماینده خود در سامانه ساتع، گزارش را هم از طریق سامانه و هم به صورت فیزیکی برای کارفرما ارسال می‌کند. در صورت تأیید گزارش از سوی کارفرما و ارائه بازخورد در سامانه ساتع، دبیرخانه شورای عالی عتف، طی نامه‌ای تأیید گزارش را به سازمان برنامه و بودجه اطلاع داده و دستور پرداخت هزینه پیشرفت گزارش را از محل بند قانون مزبور صادر می‌کند. در این بین نیاز است که دانشگاه به خزانه‌داری نامه بزند تا مبلغ پروژه را به حساب دانشگاه واریز کند. در مجموع فرایند پرداخت هزینه طولانی است و معمولاً ۳-۴ ماه زمان می‌برد. در هر یک از مراحل ارائه گزارش پیشرفت این مراحل تکرار می‌شوند تا زمانی که متن نهایی گزارش در سامانه ثبت و مورد تأیید کارفرما قرار گیرد.

روند کاری سامانه ساتع از دیدگاه متقاضی و مجری در شکل ۱۱ مشخص شده است.

قانون مذکور وفق بند «و» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۱ به شرح زیر است:

«شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت مندرج در پیوست شماره ۳ این قانون، مکلفند در اجرای تکالیف قانونی مربوط، حداقل چهل درصد (۴۰٪) از هزینه امور پژوهشی خود مندرج در آن پیوست را در مقاطع سه‌ماهه به میزان بیست و پنج درصد (۲۵٪)، به حساب صندوق شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری نزد خزانه‌داری کل کشور واریز کنند تا صرفاً در راستای حل مسائل و مشکلات همان شرکت‌ها از طریق توافق نامه با دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی اعم از دولتی و غیردولتی، جهاد دانشگاهی، پارک‌های علم و فناوری و حوزه‌های علمیه و در قالب طرح (پروژه)‌های کاربردی، عناوین پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی، طرح (پروژه)‌های پسادکتری و طرح (پروژه)‌های تحقیقاتی دانش‌آموختگان تحصیلات تکمیلی غیر شاغل به مصرف برسانند.

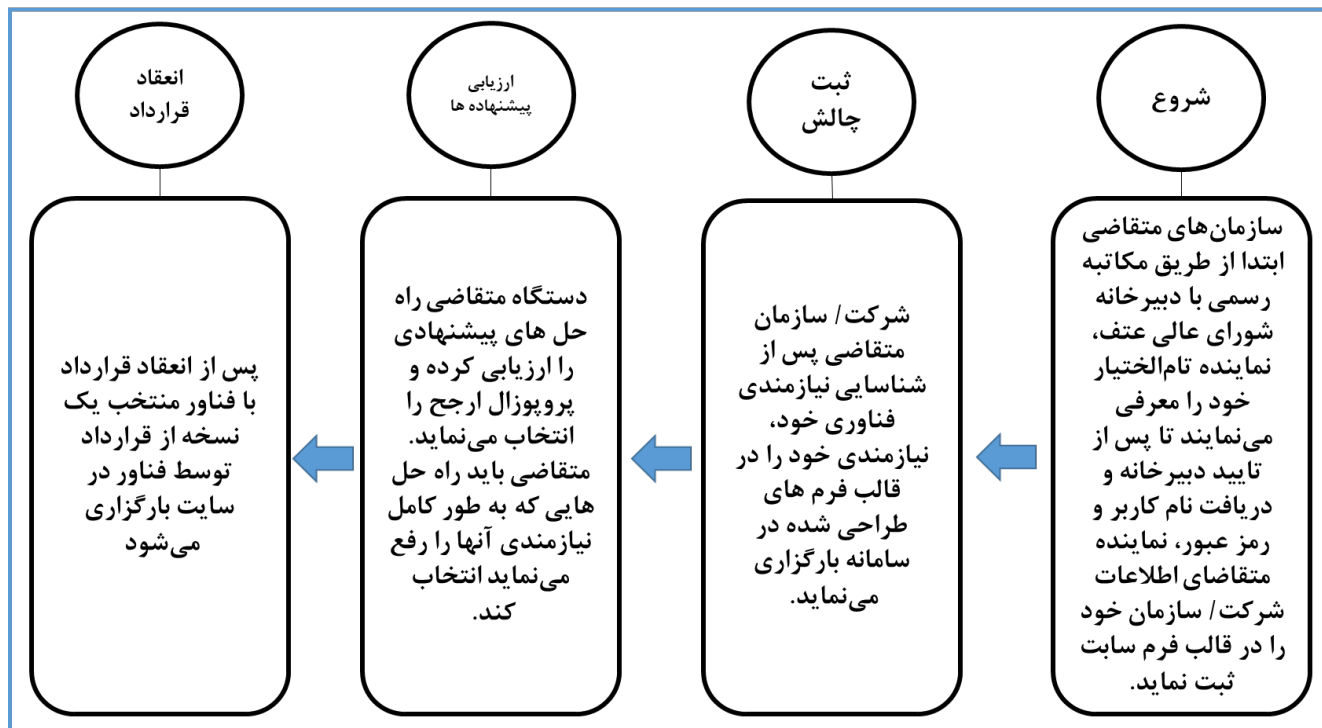
در صورت واریز نشدن وجوه مربوط در موعد مقرر توسط هر یک از شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت، به خزانه‌داری کل کشور اجازه داده می‌شود رأساً مبلغ مربوط را از حساب آنها نزد خزانه برداشت کرده و آن را به حساب صندوق مذکور موضوع این بند واریز کند. این مبالغ برای دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی و پژوهشی و جهاد دانشگاهی مازاد بر درآمد اختصاصی پیش‌بینی شده آنها در این قانون محسوب و عیناً پس از تبادل موافقت‌نامه توسط آنها با سازمان برنامه و بودجه کشور و صندوق شورای عالی علوم، تحقیقات و فناوری، توسط این صندوق به مؤسسات آموزش عالی یا پژوهشی و یا جهاد دانشگاهی طرف قرارداد برگشت داده می‌شود، به طوری که تا پایان سال مالی کل مبلغ توافق‌نامه‌ها تسویه شود.»

۱-۲-۳. نحوه توزیع اعتبارات ۴۰ درصد شرکت‌ها، بانک‌ها و مؤسسه‌های دولتی

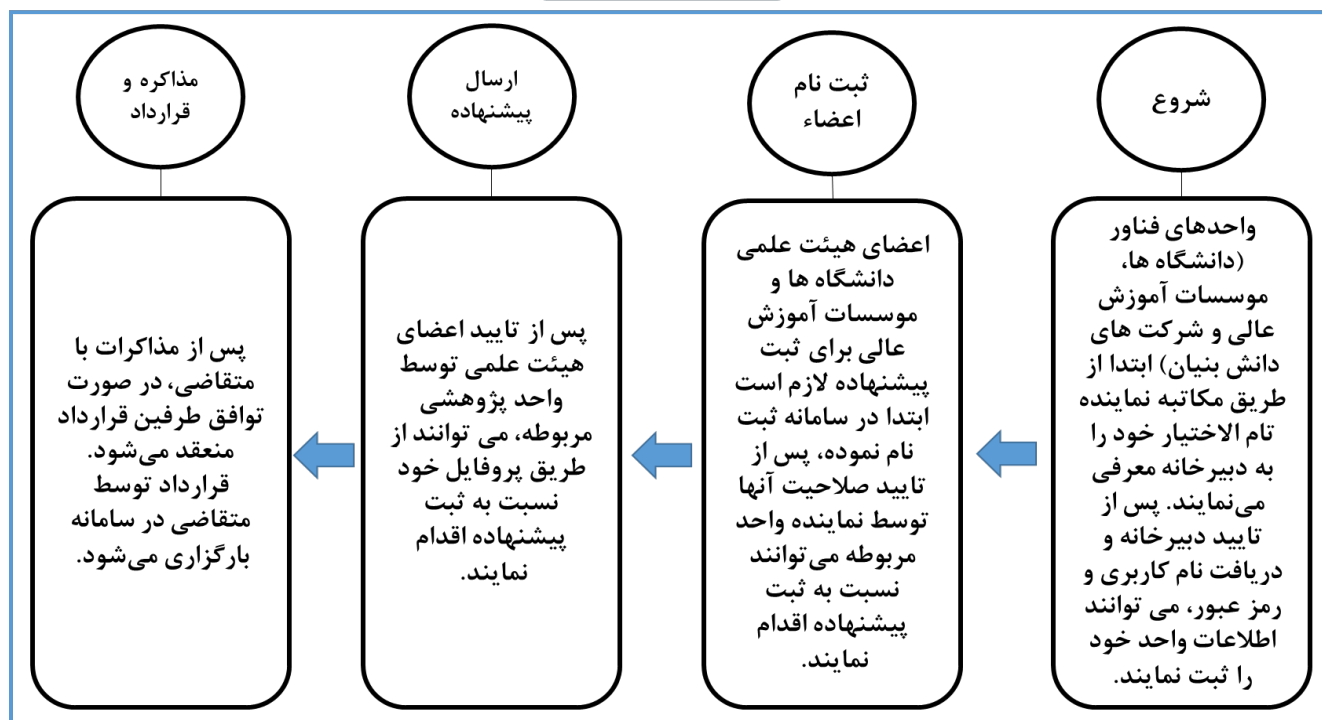
شروع کار سامانه ساتع با ثبت نیاز و تقاضای شرکت‌ها و بانک‌های دولتی و مؤسسه‌های انتفاعی وابسته به دولت (کارفرما) در سامانه است. در سال‌های اول فعالیت سامانه، کارفرماها نیاز خود را در قالب یک عبارت کلی ذکر می‌کردند و نیاز مذکور بلافاصله در سامانه نمایش داده می‌شود اما از سال ۱۴۰۰ به بعد، شرکت‌های دولتی مکلف شدند که با توجه به فرم طراحی شده در سامانه، نیاز خود را مطرح کرده و اطلاعات

شکل ۱۱. روندنمای کاری سامانه سابع

از دیدگاه متقاضی

از دیدگاه مجری

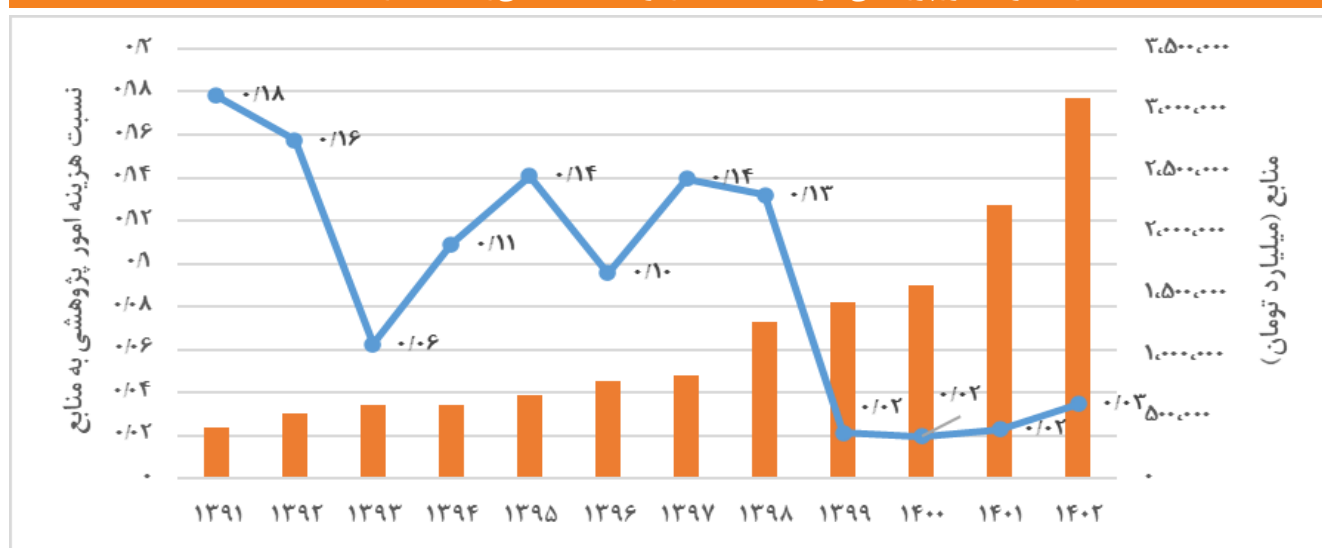

نسبت هزینه کرد امور پژوهشی به درآمد روند مطلوبی نداشته است. در سال های ۱۳۹۹ تا ۱۴۰۲ افت شدید در نسبت هزینه کرد امور پژوهشی به درآمد مشاهده می شود و به نظر می رسد بخش قابل توجهی از این کاهش همزمان با اجرای برنامه ساعت رخ داده است. لذا قانونگذار در سال ۱۴۰۲، ضمن افزایش ۴۰ درصد به ۶۰ درصد، کاهش اعتبارات ردیف هزینه های امور پژوهشی شرکت ها را ممنوع کرد.

۲-۳. عملکرد توزیع اعتبارات ۴۰ درصد شرکت ها، بانک ها و مؤسسه های دولتی

در شکل ۱۲ مقدار کل هزینه امور پژوهشی شرکت ها و بانک ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت را طی دهه گذشته (۱۳۹۱-۱۴۰۲) نشان داده شده است. نمودار بیانگر این نکته است که با وجود افزایش درآمد شرکت ها، بانک ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت طی سال های اخیر،

شکل ۱۲. هزینه امور پژوهشی شرکت ها، بانک ها و مؤسسات انتفاعی وابسته به دولت (۱۳۹۱-۱۴۰۲)

در جدول ۷ مبالغ اختصاص داده شده به ده شرکت، بانک و موسسه دولتی با بیشترین اعتبار پژوهشی که مشمول بند «و» تبصره «۹» قانون بودجه ۱۴۰۱ هستند، آورده شده است.

جدول ۷. لیست ۱۰ شرکت و مؤسسه دولتی با بیشترین اعتبارات پژوهشی (میلیارد ریال)^۱

ردیف	شماره طبقه بندی	نام شرکت	هزینه پژوهشی	اعتبار تکلیفی بند «و» تبصره «۹» قانون بودجه سال ۱۴۰۱
۱	۲۳۱۵۰۰	سازمان توسعه و نوسازی معادن و صنایع معدنی ایران - مادر تخصصی	۸۳۱/۴	۳۳۲/۵
۲	۲۲۰۳۶۰	شرکت ملی پالایش و پخش فرآورده های نفتی ایران	۴۵۵	۱۸۲
۳	۲۹۲۹۱۰	شرکت انتقال گاز ایران	۳۶۲/۵	۱۴۵
۴	۲۹۲۳۹۰	شرکت سهامی ملی مناطق نفت خیز جنوب	۳۲۰	۱۲۸

۱. براساس این قانون تمام شرکت های دولتی اعم از استانی و ملی مکلف به هزینه کرد بخشی از اعتبارات پژوهشی خود در سامانه ساعت هستند. وجود تعدد بالای شرکت های ذیل وزارت نفت از جمله شرکت های گاز استان ها و شرکت های پالایشی باعث شده است تا شرکت های زیرمجموعه این وزارتخانه به صورت تجمیعی بیشترین اعتبارات پژوهشی را داشته باشند.

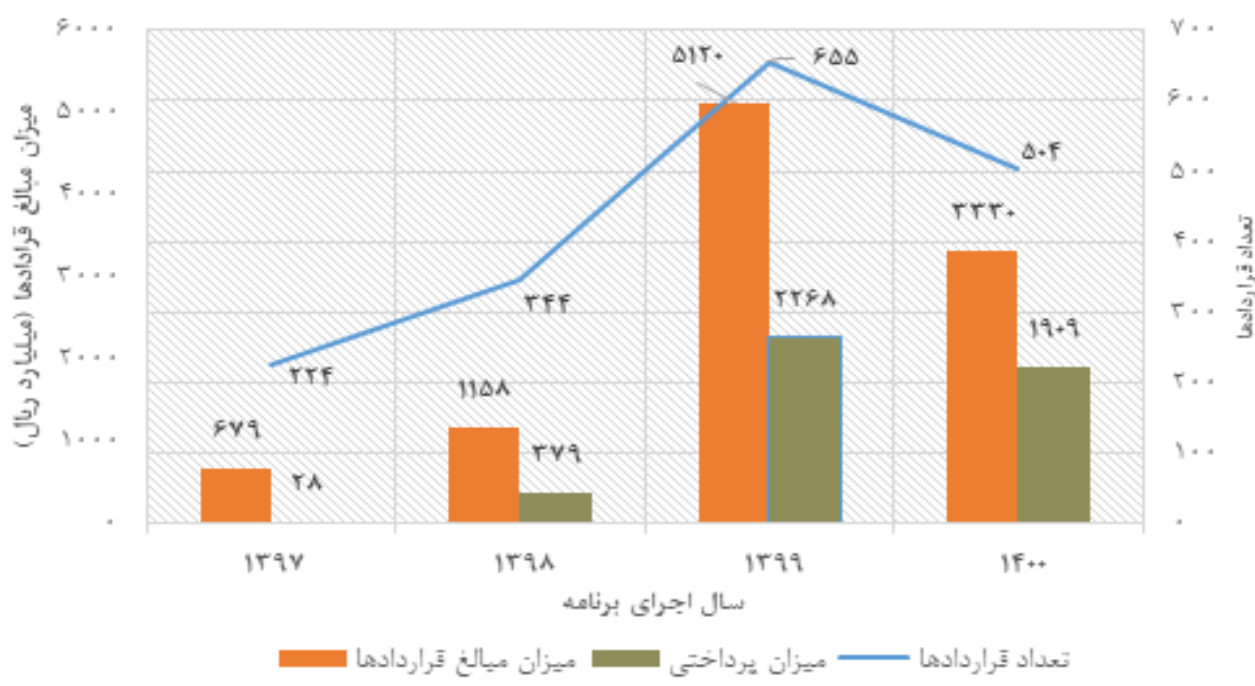
۱۰۰/۵	۲۵۱/۳	شرکت مادر تخصصی ملی صنایع پتروشیمی	۲۳۲۰۰۰	۵
۱۰۰	۲۵۰	شرکت مادر تخصصی مدیریت تولید، انتقال و توزیع نیروی برق ایران- توانیر	۲۲۱۰۰۰	۶
۸۴	۲۱۰	بانک ملی ایران	۲۷۷۰۰۰	۷
۶۱/۲	۱۵۳	سازمان بنادر و دریانوردی	۳۰۱۵۰۰	۸
۵۲	۱۳۰	شرکت فرودگاه‌ها و ناوبری هوایی ایران	۲۸۰۵۲۰	۹
۴۰	۱۰۰	شرکت سهامی پخش فرآورده‌های نفتی ایران	۲۲۰۳۵۰	۱۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش با داده‌های پیوسته‌های قوانین بودجه سنواتی.

نشان‌دهنده این است که در نهایت به طور متوسط چیزی در حدود ۴۵ درصد به مجریان، پرداخت مالی صورت گرفته است. در شکل ۱۳ تعداد و مبالغ قراردادهای منعقد شده در هر سال و مجموع اعتبار پرداختی از سوی شرکت‌ها / بانک‌ها و مؤسسه‌های مشمول به دانشگاه‌ها / پژوهشگاه‌ها و مؤسسه‌های آموزش عالی نمایش داده شده‌اند.

براساس گزارش‌های منتشره شورای عالی عتف، از ابتدای تأسیس سامانه تا پایان سال ۱۴۰۰، بالغ بر ۱۷۰۰ طرح در سامانه تقاضا و عرضه پژوهش (ساتع) به ارزش بیش از ۱۰،۰۰۰ میلیارد ریال به ثبت رسیده است. میزان تجمیعی پرداخت‌های صورت گرفته (پس از انعقاد قرارداد و در گام‌های پیشبرد پروژه) به ازای این قراردادها عدد ۴/۴۸۵ میلیارد ریال بوده که

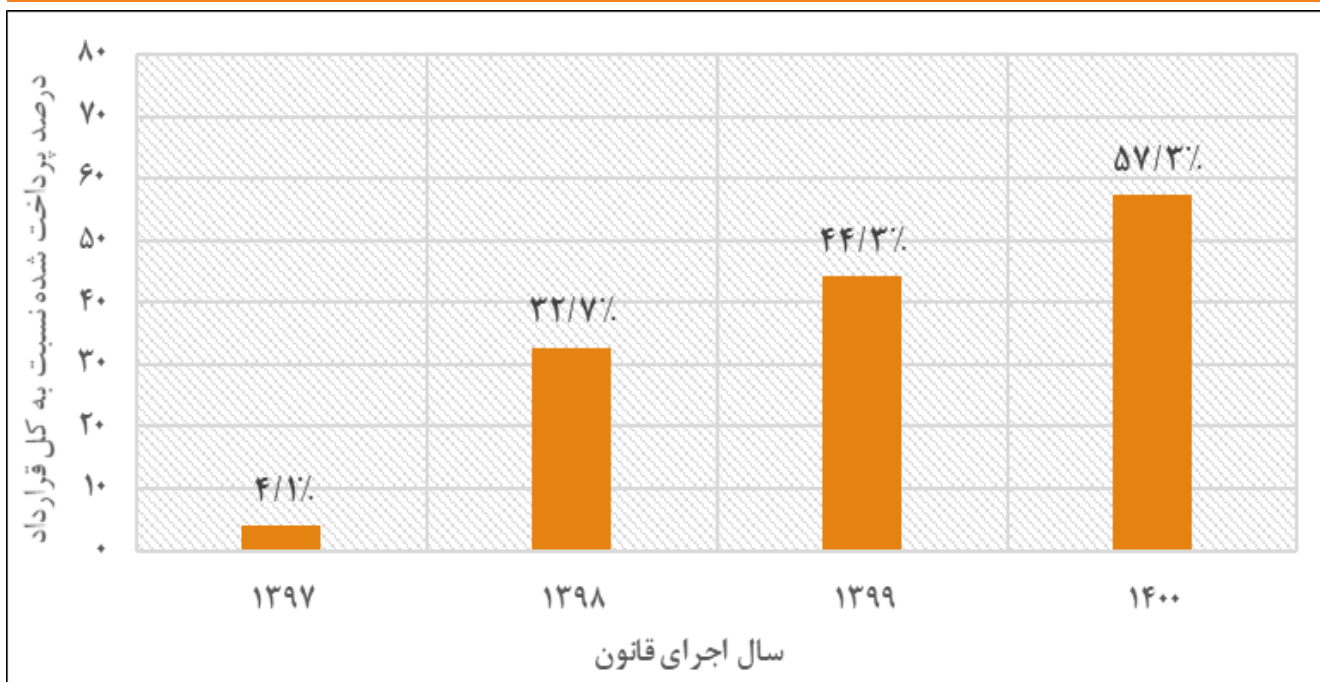
شکل ۱۳. تعداد، میزان قراردادهای منعقد شده و میزان پرداختی در سال‌های مختلف

مأخذ: شورای عالی عتف.

شکل ۱۴ نشان‌دهنده میزان اعتبارات تخصیص یافته (به درصد) در سال‌های مختلف، به طرح‌هایی است که به قرارداد رسیده‌اند که براساس داده‌های موجود به دست آمده‌اند. همان‌گونه که مشاهده می‌شود هر چند در سال‌های اخیر روند تأمین مالی قراردادهای منعقد شده روبه‌رشد بوده ولی در بیشترین حالت ۵۷ درصد از قراردادها از لحاظ مالی تأمین شده‌اند.

شکل ۱۴. اعتبارات پرداخت شده نسبت به میزان مبلغ قرارداد در سال‌های مختلف

مأخذ: همان.

۵. تحلیل و جمع‌بندی

درصد هزینه‌های غیر عملیاتی شرکت‌ها (در راستای اجرای ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی (۲) پیش‌بینی شده است. به نحوی که منابع فوق در صورت تخصیص کامل در سال‌های ۱۳۹۹، ۱۴۰۰ و ۱۴۰۱ امکان حصول تا میزان ۲/۲، ۲/۵ و ۲/۷ هزار میلیارد تومان را داشته است. همچنین برآورد انجام شده در سال ۱۴۰۲ حاکی از این است که بر اساس این قانون، رقم اعتبارات پژوهش و توسعه فناوری دستگاه‌ها ۴/۱ هزار میلیارد تومان می‌باشد. بخش دیگر حکم مذکور، به هزینه‌های غیر عملیاتی شرکت‌ها اشاره دارد. مطالعات انجام شده نشان می‌دهد که بر اساس صورت حساب‌های مالی منتشر شده توسط شرکت‌های دولتی، میزان یک درصد از هزینه‌های غیر عملیاتی شرکت‌های دولتی در ۶۵ شرکت دولتی برای سال ۱۴۰۰ معادل ۴/۲ هزار میلیارد تومان بوده است. با این حال، تخصیص

در نظام اعتبارات پژوهش و فناوری کشور بر اساس قوانین بودجه سنواتی، علاوه بر ردیف اعتبارات پژوهشی که ذیل دستگاه‌ها به ازای برنامه‌های مشخصی تعریف شده است، دو حکم اصلی وجود دارد که به نام‌های حکم ۱ درصد اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌ها (برنامه سمات ملی) و حکم ۴۰ درصد اعتبارات پژوهشی شرکت‌ها (برنامه سانع) شناخته می‌شود.

ارزیابی میزان و عملکرد اعتبارات پژوهشی دولتی نشان می‌دهد هر چند مقدار مطلق اعتبارات برنامه‌های پژوهشی ذیل ردیف‌های بودجه سنواتی همزمان با رشد کل اعتبارات برنامه‌ای دولت افزایش می‌یابد، اما نسبت آن به کل اعتبارات برنامه‌ای تقریباً ثابت و حدود ۲ درصد است.

از سویی دیگر، اعتبارات قابل توجهی وفق حکم ۱ درصد اعتبارات هزینه‌ای تخصیص یافته دستگاه‌های اجرایی و ۱

را ممنوع اعلام کرد. با وجود این کاهش، ارزیابی عملکرد حکم نشان می‌دهد هرچند خزانه‌داری راساً ورود کرده و بیش از ۸۰ درصد مبالغ مشمول به حساب صندوق شورای عالی عتف واریز می‌شود اما روندهای اجرایی عقد قرارداد و پرداخت آن زمانبر است. به نحوی که به طور متوسط ۴۵ درصد قراردادهای منعقد شده طی این سال‌ها تأمین مالی شده‌اند.

یافته‌ها حاکی از آن است نظام توزیع اعتبارات پژوهشی دولتی با ضعف‌ها و اختلالاتی مواجه است. از این رو آسیب‌شناسی و احصاء دلایل عملکرد غیرمؤثر نظام توزیع اعتبارات پژوهش و فناوری در پژوهش آتی و همچنین و ارائه راهکارهایی در برنامه‌ها و قوانین بودجه سنواتی برای رفع آن مورد توجه قرار گرفته است.

و هزینه کرد این اعتبارات اصلاً مطلوب نیست. اجرای ماده (۵۶) قانون تنظیم بخشی (۲) در هزینه کرد یک درصد هزینه‌های غیر عملیاتی شرکت‌ها صورت نمی‌گیرد و هزینه کرد یک درصد اعتبارات هزینه‌ای دستگاه‌های اجرایی نیز کمتر از ۱۵۰ میلیارد تومان در سال و معادل با تقریباً ۵ تا ۶ درصد اعتبارات پیش‌بینی شده است.

اعتبارات پژوهشی شرکت‌های دولتی، بانک‌ها و مؤسسات وابسته به دولت در طی سال‌های اجرای حکم ۴۰ درصد هزینه کرد این ردیف از طریق عقد قرارداد با مؤسسات پژوهشی و فناوری، به تدریج کاهش یافت. به نحوی که قانونگذار در قانون بودجه ۱۴۰۲، علاوه بر افزایش سهم هزینه کرد از ۴۰ درصد به ۶۰ درصد، کاهش اعتبارات پژوهشی دستگاه‌های ذکر شده

منابع و مآخذ

1. Bloch, C., & Sørensen, M. P., The size of research funding: Trends and implications. Science and public policy, 2015. 42(1), 30-43.
۲. ردائی، نیلوفر، پژوهش، فناوری و نوآوری در برنامه هفتم توسعه: مطالعات، تحلیل‌ها و پیشنهادها. ۱۴۰۰، مرکز تحقیقات سیاست علمی کشور.
3. Ebadi, A., & Schiffauerova, A., How to boost scientific production? A statistical analysis of research funding and other influencing factors. scientometrics, 2016. 106(3), 1093-1116.
4. D'Este, P., Rentocchini, F., Grimaldi, R., & Manjarrés-Henríquez, L., The relationship between research funding and academic consulting: An empirical investigation in the Spanish context. Technological Forecasting and Social Change, 2013. 80(8), 1535-1545.
5. Parahoo, K., Barriers to, and facilitators of, research utilization among nurses in Northern Ireland. Journal of advanced nursing, 2000. 31(1), 89-98.
۶. خردمندنیایا، سهیلا، بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور (۷۳): بخش پژوهش، فناوری و نوآوری. ۱۴۰۲، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی.
7. Gunn, A., & Mintrom, M., Higher education policy change in Europe: Academic research funding and the impact agenda. European Education, 2016. 48(4), 241-257.
8. Yin, Z., Liang, Z., & Zhi, Q., Does the concentration of scientific research funding in institutions promote knowledge output? Journal of informetrics, 2018. 12(4), 1146-1159.
۹. زراعت‌کیش، یوسف، نصیری، حسین، داوری، احمد، و یوسفی، هادی، بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۰ کل کشور: بودجه آموزش عالی، تحقیقات و فناوری. ۱۳۹۹: تهران.
۱۰. پاکزاد، مهدی، علیزاده، پریرسا، احتشام‌نژاد، احسان، جمعه، احمد، سبزی، علی اکبر، و کیانی، بهناز، پژوهش، فناوری و نوآوری در لایحه بودجه سال ۱۴۰۱. ۱۴۰۰، تهران.

گزیده سیاستی

عدم تخصیص کامل اعتبارات پژوهشی ذیل احکام اصلی مرتبط از جمله اعتبارات برنامه‌های ساتع و سمات از یک سو و هزینه‌کرد ناقص آن از سوی دیگر بیانگر این نکته است که نظام توزیع اعتبارات پژوهشی دولتی عملکرد موثری نداشته و با ضعف‌ها و اختلالاتی جدی مواجه است.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc@majles.ir